

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

MEDITATIEF / R. ter Beek

In dit nummer:

MEDITATIEF **249**
R. ter Beek
Kerst: met ons...
een mens

KERKELIJK LEVEN **252**
A. de Snoo
Vertrouwend leven

WANDELEN MET GOD **256**
C.J. de Ruijter
Voor de dag komen

ACHTERGRONDEN **258**
D. Griffioen
Geen rouwdiensten,
wel hoop voor de
levenden 1

ACHTERGRONDEN **261**
C. Trimp
Calvijs institutie en
onze 'instituten' 2

en verder...

Boekbespreking
Meegelezen
Uit de kerken

KERST: MET ONS... EEN MENS

*Twee zijn beter dan één omdat zij
een goede beloning hebben bij het
zwoegen.*

...
*Kan iemand er één overweldigen,
twee zullen tegenover hem kunnen
standhouden; en een drievoudig
snoer wordt niet verbroken.*

Prediker 4 : 9-12

Liever niet alleen

Mensen zijn kwetsbaar. Daar is Prediker wel achter. Zorg daarom voor gezelschap, zegt hij. 'Twee zijn beter dan één.' Met z'n tweeën kom je verder. Je houdt het langer vol. Hij geeft voorbeelden. Prediker leefde in een andere tijd dan wij. Toch kunnen we de situaties wel herkennen.

Het eerste voorbeeld. 'Twee zijn beter dan één... want indien ze vallen, richt de een de ander op, maar wee iemand die alleen is als hij valt en er is niemand die hem kan helpen op te staan...' De VVV raadt je aan: ga nooit alleen in de bergen wandelen. Ga minimaal met z'n tweeën. Ga nooit in je eentje de zee op. Wie de bergen kent, de zee - die snapt dat.

Het tweede voorbeeld. Twee zijn beter dan één, want 'als er twee neerliggen, zullen ze warm worden, maar hoe zal iemand alleen warm worden?' De nachten in het Midden-asten kunnen goed koud zijn. Je kunt alleen Eggen. Je slaapt in je kleren en je jas is je deken. Soms is dat genoeg. Maar als het echt koud wordt, zegt Prediker, doe je er goed aan iemand op te zoeken met wie je samen kunt slapen. Extra klem krijg je daar niet van. Maar je slaapt onder twee jassen in plaats van onder één, en je hebt elkaars warmte.

Het derde voorbeeld. Iemand alleen kun je makkelijk te grazen nemen. Twee mensen intimideren gaat al moeilijker. Vaders zeggen niet voor niets tegen hun dochters: zorg ervoor dat je niet alleen naar huis komt. En: ga liever niet alleen op vakantie. Maar ook agressievelingen zijn graag veilig in & meerderheid. Met z'n drieën ben je dus helemaal veilig. Hoe meer hoe beter.

Het is hier niet veilig. We hebben wel onze geluksmomenten. Dan voelen we ons volstrekt veilig. We zijn helemaal op onze plaats, in het goede gezelschap, in de juiste stem-

ming. Maar wat gaat er veel fout. Je leert je beperkingen kennen. Je ontdekt dat je leven allesbehalve maakbaar is. Je hebt zo je ervaringen met vrienden en kennissen, met familie, met collega's en met de kerk. Daarom wordt het minder vanzelfsprekend gezelschap te zoeken. Je wordt voorzichtig. Ik zoek het alleen wel uit. Er gaat een grondtoon in je leven meeklinken van gemis. Een hunkering naar geborgenheid, naar veiligheid. Naar iemand bij wie je je niet hoeft te verdedigen.

Goden dienen niet

Prediker is een realist. De schepping en de anderen zijn niet van-

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RIJTER,
DS. A. DESNOO.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (038) 3331201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8280 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

Oe Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

zelfsprekend onze bondgenoten. We krijgen de kans niet dat over het hoofd te zien. Veel loopt grondig mis. Verhoudingen lopen stuk. De mens zelf heeft daar de eerste steen voor gelegd: in het begin heeft hij de verhouding met God opgezegd. Mensen willen hun eigen god zijn.

De rest van de schepping mocht daar niet in meegaan van God. De schepping protesteert in zijn opdracht tegen mensen die hun eigen god willen zijn. Mensen die alles zelf denken te kunnen regelen, moeten het opgeven. Mensen die iedereen naar hun pijpen willen laten dansen, worden verraden. Mensen die zelf uitmaken wat goed en kwaad is, lopen vast. De natuur, de dierenwereld en het klimaat werken niet zomaar mee. De mensen zijn niet de echte heersers.

Samen zijn we ook niet sterk. Het klikt niet tussen de mensen. Een wereld vol goden – dat werkt niet. Een god heeft mensen nodig die hem dienen, geen collega-goden. Maar welke god wil dienaar zijn? Daarom gaat het zo stroef. De ene god wil de andere god onderwerpen. Dat geeft strubbelingen in bedrijven, huwelijken, vriendschappen. Goden dienen niet. IJdelheid zou Prediker zeggen. Er is maar één manier om je eigen god te zijn. Dat is: je eigen slaaf worden. Prediker snijdt hier in de pijn van elke dag. Niet om te bezeren, maar om te genezen. Want in zijn woorden klopt het hart van God. Hij peilt de dreiging in het mensenleven beter en dieper dan wie ook. Hij weet hoe kwetsbaar mensen zijn. Hoe makkelijk je ze kunt beschadigen, doden. Hij heeft ze zelf geschapen. Ze zijn het werk van zijn handen. Hij ziet hoe ze zich tevergeefs indekken tegen het protest van de natuur. Hij ziet hoe ze zich proberen te beschermen tegen de menselijke hoogmoed. Het laat Hem niet koud als Hij de mensen ziet ploeteren. Als Hij ze ziet vallen zonder dat er iemand helpt opstaan. Als Hij ziet hoe ze elkaar ongelukkig maken. Het is de zorgzame stem van God.

Help jezelf door gezelschap te zoeken, door elkaar te helpen. Onderken je kwetsbaarheid. Herken die van anderen. En help elkaar verder. Sluit een verbond tegen de ellende. Maar vergeet niet, dat de mens pas alleen kwam te staan toen hij Mij wegstuurde. Toen hij zijn eigen god wilde zijn.

Eén, twee, drie?

Gods liefde klopt zachtjes aan onze deur met zijn raad gezelschap te zoeken. Met z'n tweeën sta je sterk. Met z'n drieën ben je vrijwel onkwetsbaar. Maar hoe lang moeten we doortellen? Ben je pas echt veilig met duizend vrienden? Ben je onkwetsbaar met een miljoen bondgenoten? De Prediker brengt onze gedachten één, twee, drie op gang. Met zo'n aanloopje helpt hij onze gedachten van de grond te komen.

Toen de mens geschapen was, maar de vrouw nog niet, dacht God bij zichzelf: het is niet goed dat de mens alleen is (Gen. 2 : 18). God heeft deze gedachte ook in praktijk gebracht. Hij gaf de mens de vrouw. Iemand van zijn eigen soort. Iemand om een koppel mee te vormen. Iemand naast hem. Eindelijk! De mens dichtte: vlees van mijn vlees, been van mijn been. Adam en Eva waren voor elkaar gemaakt.

Wat moeten wij vandaag met deze goede gedachte? Inmiddels is de zonde gekomen. Adam en Eva moesten direct al kleren aan. Ze waren niet meer veilig voor elkaars ogen en voor elkaars handen. God zelf treft ook zijn maatregelen. Hij haalt de slang en de mens uit elkaar. Hij organiseert het verzet van de schepping. Hij geeft de mens betere kleren. Hij haalt ze weg bij de levensboom.

Hij bewaart ook het geheim van de mensen. Alle zonde van de wereld veegt niet de toets van Gods vingers weg: mensen zijn niet geschapen om met elkaar te vechten, om te ploeteren en om ongelukkig te zijn. Mensen dienen om Hem te

dienen. Geluk vind je in het dienen van elkaar. In de goede raad van Prediker klinkt Gods gedachten goed op. Heel de Bijbel door proef je het. Mensen zijn er om samen voor Hem te leven. De aarde was bedoeld als veilige plek.

Dienstgeheim

Waarom herinnert God ons eraan dat mensen niet zijn aangelegd op de eeuwige concurrentiestrijd? Waarom laat Hij doorschemeren dat Hij de mens niet als eenling heeft geschapen? Waarom *blijft* Hij zeggen: het is niet goed dat de mens alleen is?

God neemt zijn eigen goede gedachte serieus. De mens heeft om te beginnen een ander mens nodig. Een echte mens, geen nepgod. Een volbloed dienaar. Iemand zonder goddelijke aspiraties. God staat erop. Hij wil een mens naast ons geven. Een echte mens. Vlees van ons vlees, been van ons gebeente. Gekomen om velen te dienen. Om de mensen weer terug te brengen in een veilige wereld. Toen God ons kwam helpen, kwam Hij als dienaar. Zijn Zoon mat zich de gestalte van een dienstknecht aan (Filipp. 2).

Een mens hoeft niet alleen te vechten tegen de dreigingen van het bestaan. Een mens hoeft niet alleen met zichzelf als bondgenoot verder. God is een mens geworden. Jezus Christus helpt ons overeind uit de zonde, raapt ons op uit de dood. God zei niet: zoek maar gezelschap om warm te worden. Zijn Zoon kwam ons ophalen en bood ons het huis van zijn Vader. Hij kwam ons beschermen tegen de agressie van het dodenrijk. 'Het is niet goed dat de mens alleen blijft.' Het is de opzet dat de bedreigde mens gezelschap krijgt van een medemens die hem overeind kan helpen uit de zondeval.

Prediker zet de deur op een kier. In de nacht van de geboorte zet het engelenleger de deur wijd open. Zonneklaar geeft God zijn geheim prijs in het geschenk van Jezus Christus,

Lambert van Noort: 'Maria en Jozef tonen het Kind in de tempel' (detail); glas-in-lood, Oude Kerk, Amsterdam.

God die mens werd. Armen, gevangenen, blinden, zieken, verbroke-
nen hebben een medemens nodig. Een gevallen mens zoekt naar een hand. Wie huivert van kou zoekt een ander warm lijf. Wie bedreigd wordt, wordt onkwetsbaar door een naaste te zoeken. God heeft de mens lief en daarom laat Hij hem niet alleen op de wereld tobben.

Dienen werkt

Jezus Christus leerde de mannen in zijn gemeente dienen (Marc. 10 : 35-45). Paulus schrijft in Efeziërs 5: weest elkaar onderdanig in Christus. Zet je godenpet af en wordt dienaar van God met Christus en zo dienaar van elkaar. In een huwelijk van twee mensen die elkaar liefhebben, herken je het geheim van God. Hetzelfde dat Hij bekend gemaakt heeft door Jezus' offer aan het kruis. God is mens geworden om een helper voor zondaars te zijn. De Zoon van God is vele mensen komen dienen. Daarom is Gods Zoon een mens geworden. Daarom is de Heilige

Geest het gezelschap van Jezus Christus aan komen bevelen. Wat een helper! De nieuwe Adam, die zijn eigen wederhelft weer op haar voeten zet.

Een oud geheim, diep verankerd in het hart van God. Een geheim dat je leert elkaar te zien als geschenk van God. Het geeft een huwelijk diepgang. Een vriendschap. Samenwerking. Daarom doe je het samen. Daarom help je elkaar warm te blijven. Daarom zoeken de gelovigen elkaar op, en daarom is er een gemeente, het gezelschap van Jezus en van de Geest.

Jezus helpt ons overeind uit de zonde, helpt ons opstaan uit de dood. Samenwerking, vriendschap, liefde die ons in deze richting meeneemt, is goed. De vrouw, de man, de vriend, die zich daarvoor leent, bewijst een echte dienst. Liefde die mij bij de zonde vandaan trekt, uit de buurt van de dood houdt, maakt me gelukkig. In de hand, de kus, de arm van zo'n bondgenoot voel ik de zorgzaamheid van God, de helpende hand van Jezus. Zulke liefde zoekt Christus en vindt mij.

Kerkelijk leven

*Vorige week zijn we begonnen met een korte introductie in de jongste bundel van het GSEV **Huwen en houden, een 'lees- en werkboek voor een huwelijkskursus'.***

Vier bijdragen kregen al aandacht.

Vandaag nog een handvol.

Met aansluitend een handdruk mijnerzijds.

De vijfde bijdrage aan de huwelijkskursus is van de hand van psychologe G. Jonker-Pool. Zij schrijft over 'Seksualiteit en relatie'.

Wat is dat eigenlijk, seksualiteit? Terecht dringt de auteur aan op duidelijkheid.

'Seksualiteit' is namelijk een verzamelterm voor van alles en nog wat. Voor de één heeft het dan ook een veel positievere betekenis dan voor de ander. Denk je bij seksualiteit aan 'verschil in geslacht', 'geslachtsgemeenschap' of aan 'lust om de lust'? Ieder begrijpt dat het van belang is bij een onderling gesprek over seksualiteit duidelijk aan te geven wat je bedoelt.

Voor een goede lichamelijke omgang met elkaar (en je bezinning daarop) is naast duidelijkheid ook spontaniteit nodig. Daarmee bedoelt mevrouw Jonker dat je er over en weer achter moet kunnen staan, wat je in je beleving van de seksualiteit doet en laat. 'Om je "heel" en gelukkig te voelen moeten je verlangens en je normen in zekere zin wel bij elkaar passen. Iedereen heeft een eigen uniek gevoelsleven, een eigen stijl van verlangen, vanuit de context van een eigen verleden en heden. Ieder heeft ook

een persoonlijke manier van geloven en een eigen leerweg in het begrijpen en toepassen van de Bijbel. Het valt niet te verwachten dat je als twee mensen zomaar precies hetzelfde proces doorgemaakt hebt en precies dezelfde denkbeelden of gevoelens hebt over bijvoorbeeld seksualiteit.'

Deze opmerkingen onderstrepen nog eens het belang van wat eerder in het cursusboek is geschreven door drs. Eikelboom en drs. Kammeraat: een relatie moet je zorgvuldig opbouwen. Wie te snel naar een diepe intimiteit wil, weet niet wat echte intimiteit is en gedraagt zich juist heel afstandelijk: je gebruikt elkaar voor een snelle bevrediging van je eigen ik.

Ook binnen bestaande huwelijken kun je met veel van wat mevrouw Jonker opmerkt je winst doen. Bijvoorbeeld over 'seks' als basisbehoefte: 'Basisbehoeften kunnen niet eindeloos uitgesteld worden: van honger kan iemand dood gaan, en van dorst. Is seksueel verlangen zo'n basisbehoefte? Nee, het is een verlangen, een lust. Zonder seksuele handelingen, zonder orgasmen en zaadlozingen kun je prima doorle-

ven en ook best oud worden. Wie ten koste van een ander dit verlangen bevredigt is een kwaadaardige drammer – ook binnen het huwelijk. Het is dan ook een mythe dat een man met een bepaalde regelmaat zijn zaad kwijt zou moeten. Aangemaakt zaad wordt gewoon weer afgebroken door het lichaam zonder kwalijke gevolgen'.

Kinderen

'Wat zegt de Here over het krijgen van kinderen?' – over die vraag schrijft ds. J.W. Roosenbrand. Hij constateert eerst een wereld van verschil. Diverse vragen van onze tijd komen in de Bijbel gewoon niet aan de orde. Zoals bijvoorbeeld de vraag of je aan het begin van je huwelijk ook het krijgen van kinderen nog een tijd mag uitstellen. 'Is het verantwoord om tussen het krijgen van je kinderen een periode van een paar jaar te nemen? Waarom zou je er niet voor kiezen om allebei te blijven werken, zodat je beter niet aan kinderen kunt beginnen? Na hoeveel kinderen kun je zeggen: het is genoeg zo?' Ds. Roosenbrand: 'Zoek eerst het koninkrijk van God' houdt Jezus ons voor. Een rechtstreeks antwoord zit er niet in, maar vanuit dit middelpunt van de Bijbel krijg je wel de goede richting gewezen'. Mooie dingen worden vervolgens gezegd over de mens als voor God verantwoordelijk wezen. Anders dan de dieren wordt de mens in Gen. 1 aangesproken en zo door God zelf ingeschakeld bij de opdracht 'om het paradijs uit te breiden. Ook toen al, zou je kunnen zeggen, ging het erom dat het koninkrijk van God op heel de aarde zou komen, met de mens als ko-

ning, als spiegelbeelden verwijzing naar God, de Schepper'. De schrijver wijst erop hoe in de Schrift het krijgen **van** kinderen sen zegen wordt genoemd. 'In het **krijgen** en opvoeden van kinderen zie je je twee-eenheid op een heel bijzondere manier **bezegeld** worden.' Kinderen **krijgen** heeft verder ook alles **te** maken met de voortgang van Gods werk en kerk. Zie **Psalm** 8 : 3, 128 : 5 en Mal. 2 : 15. 'Vanaf het paradijs is het de opzet dat via het **krijgen** van kinderen het **koninkrijk** bevolkt wordt. Het rijk van God moet zich zo ontwikkelen, dat steeds meer nieuwe mensenkinderen de **Here** leren kennen en liefhebben. Natuurlijk kunnen **wij** onze kinderen het geloof niet geven, **maar** de Here **wil** wel in **onze** gezinnen ook de kinderen van het evangelie doordrenken.'

Na deze inleidende opmerkingen **komen ook** andere taken in Gods koninkrijk in het vizier en de vraag of en hoe dit gevolgen kan hebben voor je gezinsvorming. Hoe algemeen het misschien ook **mag** klinken, terecht bindt de **schrijver** ons **allen** op het **hart**: 'In de navolging van Christus is de belangrijkste vraag die je jezelf en je man of vrouw telkens stellen moet in het leven bij elke gewichtige beslissing: Past onze beslissing in het leven met de Here? Zijn we verantwoord bezig ten opzichte van zijn **bedoelingen**?'

Aan het slot wordt een zestal overwegingen meegegeven om samen over door te praten, ik licht er een paar uit: (3) 'Nogal logisch is het dat je niet alleen **kinderen** ter wereld **brenkt**, maar ze **ook opvoedt** (...) Het **gaat** om een opvoeding met het **oog** op de **toekomst** van **Gods koninkrijk**'.

(4) 'Door te kiezen voor kinderen hijgen en opvoeden, kun je iets **laten** merken van een christelijke mentaliteit: je leeft **niet** alleen voor jezelf, je leeft niet alleen **voor** vandaag en morgen. Je leeft **voor** Gods toekomst'.

(5) 'Verantwoord bezig zijn in Gods wereld betekent altijd dat je

je verstand **gebruikt**. Maar het betekent niet dat je alles tot in de puntjes moet beheersen en moet kunnen overzien voor je een beslissing kunt nemen. Het leven heeft ook iets van een avontuur. Je kunt nu eenmaal niet alles van te voren al inplannen. Juist als je je afhankelijk weet **van** een vader in de hemel, heb je er ook minder behoefte aan om heel je leven dicht te timmeren met zekerheden'.

Vragen rond vruchtbaarheid

Het volgende hoofdstuk in *Huwen* en *houden* is weer van de **hand van** mevr. Jonker-Pool. Het gaat over vragen rond vruchtbaarheid en zwangerschap. Een onderwerp dat in een **huwelijks**cursus zeker ook aandacht verdient.

Het gebeurt wel erg kort en &eijlijk, terwijl de ethische vragen op dit gebied (bijv. de plussen en minnen **van** bepaalde middelen bij 'geboorteregeling') **mijns** inziens best wat meer aandacht hadden mogen **krijgen**.

Bet komt mij voor **dat** de schrijfster al te bang is **voor** enig 'stuurwerk', terwijl je daar als echtpaar soms best behoefte aan hebt: een duidelijk standpunt t.a.v. bepaalde middelen, niet om het daar altijd **mee** eens te zijn, wel om **goed te weten** waar je met bepaalde middelen (medische mogelijkheden) **aan toe bent**. Ik denk hierbij aan overzichten zoals die bijvoorbeeld wel te vinden **zijn bij** Ed en Gay Wheat in hun boek *Liefde voor twee* (seksuele **technieken** en **seksuele** harmonie in het christelijk huwelijk} en bij ds. P. Niemeijer in *Die twee... één vlees*. 'Over het christelijk huwelijk'.

Leven als getrouwd

Ook mevr. Verkerk-Vegter tekent voor een tweede hoofdstuk. Dat gaat over de onderlinge omgang in je huwelijk. Uit onderzoek is gebleken dat de meeste paren vooraf geen afspraken maken over hoe je

je leven nu voortaan samen gaat invullen. Een stukje bezinning vooraf kan geen kwaad. Maar ook al ben je al lang getrouwd dan zijn de door mevr. Verkerk aangedragen punten de moeite van bezinning en gesprek **nog** volop **waard**: hoe je (samen) omgaat met God, hoe je de 'huisgodsdienst' invult, hoe je samen en persoonlijk je plek in de gemeente **inneemt**. Verder gaat het over zaken als omgang met geld (**héél** praktisch), omgang met familie en vrienden, met verschillende taken binnen- en buitenshuis. **Hoe** verdeel je onderling de taken als man en vrouw? Zegt de Bijbel daar ook wat over?

Aansluitend schrijft Janny Smit als psychotherapeut een zeer instructief verhaal over 'Spanningen in je huwelijk'.

Ze dringt aan op 'tijd nemen voor elkaar'. Het is niet goed als dit **een** sluitpost **op** de begroting wordt en er alleen 's **nachts** nog bijgepraat kan worden. 'Vermoeidheid is een **niet** te onderschatten vijand in een huwelijk.' Aan de hand van diverse heel herkenbare voorbeelden word je duidelijk gemaakt wat er in je onderlinge communicatie zomaar fout kan gaan. Maar ook hoe je dat te lijf kunt gaan. **Eerst** door het signaleren van **spanningen**, dan door 'handvatten **om** met spanning om te gaan': 1) je verwachtingen bijstellen, 2) werken aan openheid en respect als **basishouding**, 3) effectief ruzie maken, 4) **gespreksvaardigheden** (ook in andere verbanden van toepassing en 5) hoe je door 'onderhandelen' en compromissen-sluitenverwijdering kunt voorkomen.

Wanneer hulp zoeken?

Graag geef ik nog de volgende raad van mevr. Smit door: 'Misschien heb je het idee dat je je **vuile was niet** buiten moet hangen. Misschien denk je dat je het zelf en als echtpaar moet **kunnen** oplossen. Dat je moeiten binnen de deur moet houden, dat is een misvatting, **want** vuile was gaat stinken als je

het in een la van een kastje stopt. (...) Openheid is niet per definitie een toverwoord, maar het **kan** wel een **brug** slaan'.

Vervolgens wordt gewezen op de waarde van goede vrienden, familie, ambtsdragers (ze hebben een andere taak **dan** professionele hulpverleners, toch kan een **ambtsdrager** veel voor mensen betekenen. In het **steunen** en bemoedigen. In het **signaleren** en **bewustmaken**. In het doorverwijzen). Tenslotte komt de professionele hulpverlener in beeld.

Hoe goed is een woord op zijn tijd (Spr. 15 : 23)

Het zal de lezer inmiddels duidelijk zijn, dat we het **verschijnen** van deze **huwelijks**cursus van harte toejuichen. Het christelijk huwelijk staat onder **zware** druk. Terwijl het van zo **wezenlijke** betekenis is, zowel voor de **kwantitatieve** groei van **Christus'** gemeente als voor haar kwalitatieve groei.

Helaas weet **ook de** satan dat maar al te goed Hij houdt dan ook niet op de voorbereiding op zo'n huwelijk en de beleving ervan gedurig aan te vechten. In die strijd kunnen we een stukje **schriftuurlijke** wapening goed **gebruiken!** Daarom op deze plaats een hand van dankbaarheid en verbondenheid **voor** de schrijvers van Huwen **en houden**. Ik hoop dat er in veel gemeenten ook iets met dit door u **aangereikte** materiaal wordt gedaan.

Al te terughoudend

Heb ik dan helemaal geen vragen? Zeker wel, en ik wil er hier **ook** best een paar stellen. Maar niet om het gebruik van *Huwen* en *houden* te ontraden.

Een 'huwelijkscafeet' zal er echter goed **aan** doen hier en daar wat aan te **vullen** en uit te diepen. Eerst iets wat me opviel in het artikel van drs. **Eikelboom**. Hij merkt op, dat bij gelukkig **trouwen** ook hoort 'het godzalig opvoeden van **kinderen**, als je die uit **Gods** hand krijgt'. Hij **noemt** die kinderen **ver-**

volgens 'geschenken, die een onsterfelijke ziel hebben en die **wedergeboren** moeten worden (Joh. 3 : 3-8)'. Ik weet niet wat de kerkelijke achtergrond van de schrijver is, maar zó moeten we het in de **ge**reformeerde kerken toch maar niet tegen **elkaar** zeggen. Niemand die een onsterfelijke ziel **hééft** (wie daarover meer wil lezen kan o.a. terecht bij **F.F. Venema**, *Wat is een christen nodig te geloven?*, hoofdstuk 12). Verder lijkt het me niet juist ouders op hun verantwoordelijkheid **voor** een christelijke opvoeding te wijzen onder verwijzing naar Joh. 3: je kinderen **moeten** **wedergeboren** worden. **Deze** benadering kan zomaar leiden tot **een** opvoeding die **gekenmerkt** wordt door **een** stuk onzekerheid en machteloosheid.

In **plaats** daarvan mogen we onze **kinderen** juist leren op God te vertrouwen en **Hem** hef te hebben, omdat Hij zelf **ons**, **voor** wij nog **maar** iets konden presteren tot Zijn kinderen **heeft** willen aannemen.

Een volgende opmerking betreft het artikel van mevr. Jonker over seksualiteit. Op blz. 54 **schrijft** ze: 'Op **welke** vragen over seksualiteit **kun** je eigenlijk een antwoord vinden in de Bijbel? **Dat** is niet zomaar te zeggen, er worden fijne verhalen verteld, maar er zijn ook verhalen waar heel akelige dingen gebeuren op seksueel gebied, verhalen uit de Bijbel spelen in een andere cultuur dan de onze. Je **kunt** ze niet altijd gemakkelijk begrijpen en ze **ook** niet **zomaar** toepassen naar allerlei **willekeurige** situaties in onze tijd. Over de toepassing van allerlei regels en richtlijnen, in de **boeken** van het Oude Testament, of in **brieven** van het Nieuwe Testament opgetekend, verschillen de meningen **ook** nogal **eens**. **Jouw** mening of overtuiging rond bepaalde **teksten** kan nok best verschillen van bijvoorbeeld die **van** je partner, je vrienden, of je **ouders** – omdat je er **anders** tegenaan **kijkt**'. Onbedoeld **kan** zo'n stukje m a a r de indruk achterlaten, dat je als je

naar concrete antwoorden **zoekt** op vragen rond seksualiteit, de Bijbel je **eigenlijk** niet zoveel verder helpt. De schrijfster is (**meermalen**) erg bang om te moraliseren. Haar **vrees** is niet **verkeerd**. Niemand heeft **behoefte aan** en wordt wezenlijk geholpen door 'zedepreken'. Toch kun je **ook** al te terughoudend **zijn**. En dat is jammer.

Want wie is eigenlijk de auteur **van** de Bijbel? Is dat niet de Here, onze Schepper, zelf? **Zou** Hij niet het beste weten wat **goed voor** ons is? Het is waar: de Bijbel speelt in een andere tijd dan de onze. Maar als je er echt induikt, valt je vaak op hoeveel overeenstemming er ook weer is. Er is niet zoveel nieuws onder **de** zon. En is verschil van mening over de uitleg van bepaalde regels en richtlijnen in het Oude Testament of iets in de brieven van het Nieuwe Testament een reden om ook de inhoud van de Schrift zelf toch min of meer 'weg te zetten' als mening nummer zoveel? Het **gevolg** is al gauw de gedachte dat je in de praktijk anno 1996 met de Bijbel toch niet echt uit de **voeten** kunt.

Of je in de Bijbel **ook** veel akelige dingen tegenkomt! Maar laat dat niemand de **mooie dingen** over het hoofd doen zien. Vooral niet de mooie voorbeelden **van omgang** met **huwelijken** en gezinsvorming in de bijbelse geschiedenis.

Niet alleen wat God ons in zijn Woord **voorschrijft** (**pré-scriptief**) is voor ons van wezenlijk belang, ook wat Hij in zijn Woord **beschrijft** (**dé-scriptief**).

Vertrouwen

Mijns inziens is ook ds. **Roosenbrand** niet aan het **gevaar** van al te **grote** terughoudendheid ontkomen. Hij **beeft** gelijk als hij **zegt** dat de Bijbel op een **heleboel** vragen van nu geen rechtstreeks antwoord geeft. Terecht volstaat **hij** daarmee niet. Hij spant zich echt **in** om het mooie van de **kinderzegen** te laten zien. Maar **zwakt hij** bijvoorbeeld de roeping tot gezinsvorming **niet**

al te haastig af door, zonder verwijzing naar de Bijbel zelf, op te merken dat gezinsvorming niet de enige, ook niet de eerste verantwoordelijkheid in het huwelijk is, maar een van de vele verantwoordelijkheden? Ook hij zal uit ervaring weten hoe gemakkelijk jongeren m'n uitspraak naar zich toe trekken:

'Waarom moeten we vanaf het begin van ons huwelijk openstaan voor het krijgen van kinderen, waarom niet eerst werken aan andere taken in het koninkrijk van God? Je hebt je capaciteiten toch niet voor niets gekregen?! **Etz.**'

In de GSEV-bundel Gezinsvorming van 1970 kom ik nog de waarschuwing tegen 'dat het normale vergeten wordt en allerlei voorkomende bijzondere gevallen als regel wordt gesteld'. in de bundel *Verantwoordde gezinsvorming van 1983 geeft ook ds. L.W. de Graaff al te kennen* best oog te hebben voor meer opdrachten van Godswege dan het krijgen van kinderen. 'Maar', zo gaat hij verder, 'daarbij wil ik direct opmerken dat juist de opdracht om kinderen te krijgen en op te voeden tot lichtende sterren in deze wereld, dat juist die opdracht in zo'n rechtstreeks verband staat met Gods Koninkrijk hier op aarde. Juist daarom meen ik, dat terwille van die opdracht een vader best een stapje terug kan doen op de ladder van zijn carrière. Het lijkt me niet overbodig, gezien de maatschappelijke ontwikkeling om ons heen, bij onszelf zo'n accent aan te brengen.'

De jongste bundel van het GSEV vraagt terecht aandacht voor ieders eigen verantwoordelijkheid. Je kunt dat ook zodanig overaccentueren, dat het (overigens door ds. Roosenbrand zelf genoemde) aspect van de afhankelijkheid niet meer goed uit de verf komt. En wat hebben onze jongeren (maar ook wijzelf) daar behoefte aan: dat we weer samen leren in vertrouwen op God te leven, dat we ons graag aan Zijn wijsheid overgeven. Wat jammer, wanneer jonge mensen dankzij allerlei verantwoordelijkheden, die hun mee door ande-

ren worden aangepraat, niet meer vrij en onbekommerd een huwelijk kunnen instappen.

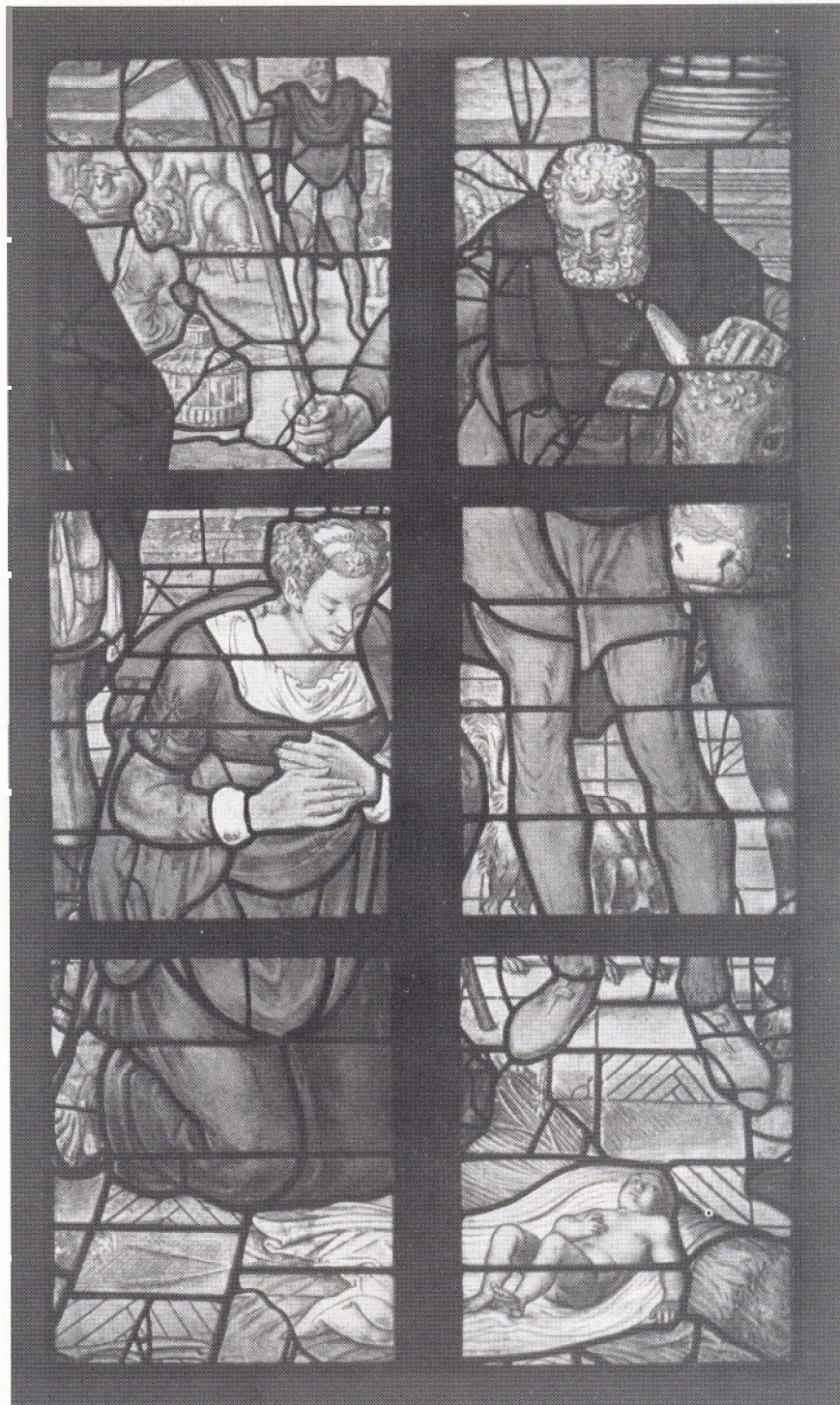
Meteen ai moet 'zij' aan de pil of 'hij' aan het condoom. En eventuele kinderen worden bij voorbaat al als 'hinderen' gezien...

Wat hinderen ze eigenlijk?

De komt van het koninkrijk van

God?

Ik had graag gezien dat meerdere artikelen in *Huwen en houden* wat royaler waren geweest. De bijdrage van ds. Dam laat zien, dat je over Gods wijsheid rond huwelijk en seksualiteit ook heel uitnodigend en stimulerend kunt schrijven. Fijn dat dat óók is gebeurd.

Wouter Crabeth: détail uit 'de geboorte en de aanbidding door de herders'; glas-in-lood, St. Janskerk, Gouda.

W wandelen met God

Verlegen

'Ik voel me **vaak** zo verlegen, als ik moet uitkomen voor m'n geloof.' Veel mensen zullen wel iets herkennen **van** die klacht. Getuigen van het geloof dat in je is, we vinden het allemaal **belangrijk**. Maar hoe doe je dat nou? Als het erop aankomt is dat veel lastiger dan je denkt. Soms heb je gewoon behoefte aan een aanleiding om **God** ter sprake te brengen. Want vanuit jezelf **kun** je soms een **barrière** ervaren om er **over te** beginnen. Ik herinner me uit **mijn** studententijd, dat ik het wel prettig vond als mensen met wie ik meelifte aan me vroegen op wat voor **school** ik zat. 'O, dus jij leert voor dominee?' Op een ongezochte manier kon ik ervoor uitkomen dat ik in **G** d geloofde. **Maar was** ik daar **ook** over begonnen, als ik iets anders **had** gestudeerd? Ik ben bang van niet. En die verlegenheid herken ik vaker. Er zijn heel **wat** mensen in de **kerk** die het moeilijk vinden om het geloof dat diep in hun hart verankerd is, **ook** onder woorden te brengen. En dat heeft vaak **niet alleen te** maken met een verlegen karakter. Ik hoor ook vaak van **mensen** de klacht dat ze het te weinig geleerd hebben. Thuis en in hun jeugd, en in de kerk.

Het gezinsgesprek

Soms wijzen mensen daarvoor speciaal naar de sfeer **thuis**. In een **gewoon** gereformeerd gezin is er heel **veel vanzelfsprekend** als het gaat om het leven met God. En daar kunnen we heel blij om zijn. Zonder dat er veel woorden aan gegeven worden, is er een klimaat waarin je er met elkaar van uitgaat dat

je leeft **voor** de Bere. Dat Zijn nabijheid beslissend is voor je hele bestaan.

Maar als je daar **weinig** woorden aan besteedt, wordt er soms ook wel eens te weinig uitgesproken. Er komt dan van het **gezinsgesprek** over het leven met God niet zoveel terecht. Er wordt in het gezin dan niet veel recht vanuit het hart gesproken over God. Er kan dan gemakkelijk een sfeer ontstaan van: 'Jongens, we **weten** wat **we** aan elkaar hebben als kinderen van God. Dus dat hoeven **we ook** niet uitvoerig te zeggen'. En **gelukkig** weten we en voelen we ook vaak wel wat we aan **elkaar** hebben in het geloof. Maar als je **Het** maar zelden uitspreekt, kun je er soms ook weinig woorden voor vinden als het erop aankomt.

Er is wel oefening voor **nodig**, om je geloof onder woorden te brengen. **Daarom** is het riskant als je het te weinig ter sprake brengt. Zeker in onze tijd is er om ons heen ook al weinig dat nog aan **God herinnert**. En zo kan het **gezinsgesprek** gemakkelijk aan geestelijke bloedarmoede gaan lijden. En dat geldt ook **voor** veel andere **gesprekken**. Als ik me **niet** vergis, **zijn** er in onze tijd nogal wat mensen in de **kerk** die zich **niet** genoeg **in** staat voelen tot een echt geestelijke conversatie. En dat terwijl er juist zo'n behoefte aan is.

Verborgen omgang

Soms kun je het wel eens meemaken dat er ineens een **soort** openheid komt in dat opzicht. Dat kan vooral gebeuren als er iets ernstigs in je leven voorvalt. Als je de **dood** in de ogen gezien hebt. Als de Heer je heel duidelijk je **afhankelijk-**

heid laat zien. Als je op de proef gesteld wordt. Dan **kun** je het soms meemaken dat mensen opeens veranderen in hun conversatie. **Va-**ger hadden ze een bepaalde verlegenheid en geslotenheid over zich. Maar opeens is er ruimte om vrijuit te spreken over de genade van God. Je hebt dat ook wel eens als je de open haard brandt. Soms lijkt het alsof het vuur een beetje ingeslagen is. Maar je draait een blok om en opeens voel je een intense warmte. Het **was** een beetje toegedekt, maar binnenin de **houtstapel was** een diepe gloed verborgen.

Verborgen. Dat is het **woord** dat je daar toch gebruiken moet. Is dat niet het probleem waar wij vaak **mee** worstelen? Dat we van binnen echt wel **verwarmd** worden door een hartelijke verbondenheid met God. Maar we **kunnen** het zo moeilijk onder woorden brengen. En zo blijft het verborgen, Het lijkt er **soms wel** op, dat nogal wat vrijgemaakten daar wel eens last **van** hebben. Juist **rond** het evangelisatiewerk **kom** je dat nogal eens tegen. En dat is geen wonder. Als je tegenover geloofsgenoten moeilijk woorden vindt om je geloof uit te spreken, zul je tegenover anderen helemaal weinig te zeggen hebben. Dat kan je passief maken naar buiten toe.

Je kunt **m.i.** niet zeggen dat **vrijgemaakten** niet **hartelijk** omgaan met God. Maar misschien **kun** je wel zeggen dat het deels **een** verborgen omgang is. Verborgen omgang is belangrijk bij de **bron**. Dat is de omgang tussen **God** en jou. Maar dat kan niet verborgen blijven. In Spreuken staat ergens: **onomwonden** bestaaffing is beter dan **verborgen** liefde. Liefde die **verborgen** blijft draagt weinig vrucht. Dan

heb je nog **meer** aan **een** ongezon-
ten standje. Als onze liefde tot God
verborgen blijft **en** niet onder **woor-**
den gebracht **wordt**, zal het ons ge-
makkelijk verlammen in **ms** getui-
gen.

Een lamp verberg je niet onder een
emmer. Licht is bestemd voor de
omgeving. Echte **liefde** tot God
wordt leesbaar en hoorbaar in een
mensenleven. Het **spreekt** uit je
houding.

De bron

Maar hoe leer je zo'n **houding**? Dat
is de **vraag** waar veel mensen mee
zitten. Daaronder zit soms **een ech-**
te onzekerheid of je **wel merken**
kunt dat **Christus** echt in hun leven
is. Er is maar één **middel om** die **ze-**
kerheid te krijgen: dan moet je **ook**
echt **ruimte maken** voor Hem.

Ik bedoel dit: Je kunt soms te ge-
makkelijk denken dat Christus echt
in je leven aanwezig is. Je bent ge-
doopt, je **hebt** belijdenis **gedaan**, je
gaat 's zondags **naar** de kerk. Maar
tegelijk **zijn** er mensen, voor wie
dat allemaal opgaat, maar die soms
wel een **paar** dagen **niet aan** Chris-
tus denken. Is Hij dan wel echt in
je leven?

Daarmee bedoel ik: Niet ergens op-
zij, maar midden in je leven aanwe-
zig. Zodat je niet om Hem heen
kunt en **ook** niet **wilt**.

Juist hier ligt de bron van een chris-
telijke **houding**. Het is opvallend
dat Jezus zegt: Gij zijt het Licht van
de wereld, Terecht vatten **we** dat
op als een opdracht om voor de dag
te **komen**. Maar vergeet niet, dat
Hij **ook** een keer gezegd heeft: Ik
ben het **licht** van de wereld. Houd
dat goed vast. Anders kan het een
vermoeiende opdracht worden. An-
ders kan het een wet worden waar-
mee je **anderen** opzweept. Een ver-
plichting waaronder je bezwijkt. Je
spant je in om het **waar te maken**.
Maar dat bedoelt Hij niet. Hij
maakt het waar. **Waar** Hij kwam
daar werd het echt licht. **En dat**
geldt tot **op vandaag**. Als Hij je le-
ven binnenkomt dan wordt het echt
licht. Zodat Hij **naar** je leven kijkt

en zelfs zeggen km: U bent het
licht van de wereld.

Daar ligt het bevrijdende van Je-
zus' **woord**. Zouden **we** ons niet
vooral erop moeten richten om
voor Hem ruimte te maken in **ons**
leven? Dat is m.i. de houding waar
het om gaat. Natuurlijk moeten er
dan dingen aan de **kant**. Moet je
soms prioriteiten anders leggen.
Moet je keuzes maken. Maar daar
wordt je leven dan **ook** echt licht

van. Dat is een houding die niet
verborgen zal blijven. Maar het is
een houding waar je wel veel in
moet oefenen. Je hebt het nooit on-
der de knie. Je hebt er ook elkaar
voor nodig.

Als Hij **zegt**: Ik ben het licht der
wereld en Hij **zegt**: U **bent** het licht
der wereld, dan belooft Hij erg
veel. Genoeg voor ons om mee
voor de dag te komen.

Lambert van Noort: fragment van 'de 12-jarige Jezus tussen de
schriftgeleerden'; glas-in-lood, St. Janskerk, Gouda.

GEEN ROUWDIENSTEN, WEL HOOP VOOR DE LEVENDEN 1

D. Griffioen

Achtergronden

Mensen die bezig zijn met de regelingen voor een begrafenis van een overleden familielid worden geconfronteerd met de onduidelijkheid inzake het kerkorde-artikel over de rouwdiensten.

*Daar staat in art. 71 van de Kerkorde: **Rouwdiensten zullen niet worden belegd.** Er **echter** niets gezegd wat **wél** gedaan mag worden rond **de begrafenis van een** gemeentelid. In de praktijk blijkt het, dat **er** in de kerken een vorm gevonden is: een **samenkomst voorafgaande aan de begrafenis van...** (een broeder of zuster van de gemeente). Wat is het karakter van zo'n samenkomst? In dit artikel wil ik iets beschrijven uit de volkerenwereld over begrafenisgebruiken. In het volgende artikel wil ik de huidige praktijk nader bekijken. En tenslotte probeer ik in het derde artikel duidelijkheid te krijgen in zake wat kan en wat mag rond onze christelijke begrafenissen.*

auspiciën' van de kerkeraad bij de begrafenis **van** gemeenteleden alleen het Woord van God te verkondigen?

Het zal duidelijk zijn dat er rond onze begrafenissen een gewoontevorming plaats heeft gevonden. Onze wijze van **begraven** wordt **beheerst** door een gegroeide **traditie**. Langzamerhand treden er rond onze 'begraaf-cultuur' **zekere veranderingen op**. Dat **onze** christelijke begrafenissen bepaald worden door een traditie, zal iedereen toestemmen. Ik wil eerst aan de hand van culturele gegevens nagaan welke **gewoonten** en ritens gebruikt worden in de **volkerenwereld**. Dat leert ons dat onze **begrafenisgebruiken** tamelijk willekeurig zijn. De bijbelse gegevens over **rouwgebruiken** en begrafenis komen óók ter sprake. Vervolgens bezien we de huidige **praktijk** rond onze begrafenissen. Daarbij bespreken we **ook** hoe de **begrafenis**samenkomst zou kunnen **functioneren** in het midden van de **gemeente** om een echt christelijke begrafenis **te zijn**.

Hoewel de **kerkenraad** en de gemeente nooit **afwezig** zullen zijn rond het sterven en de begrafenis van **gemeenteleden**, is de **verkondiging** van het evangelie bij de begrafenis door **de formulering van het huidige kerkorde-artikel** **geen verantwoordelijkheid** van de kerkenraad. Wordt het geen tijd om in de kerkelijke weg voorstellen te **doen** tot verandering van artikel 71 van de **KO** over het verbod op de **rouwdiensten**? Laat het duidelijk **zijn** dat ik de **rouwdiensten** niet **wil** invoeren! Mijn motieven om **een andere formulering van artikel 71** voor te stellen, **zijn** als volgt:

1. Hoe **kunnen** we het negatief geformuleerde art 71 **zó** veranderen dat het positief gesteld wordt?
2. Hoe kan het KO-artikel 71 **zó** veranderd worden dat de **familie van** de overledene samen met de kerkenraad houvast krijgt op het positieve karakter van de begrafenis-samenkomst **als** middel tot verkondiging van het Woord **aan** de levenden?
3. Hoe krijgen we in het **betreffende kerkorde-artikel** de juiste kerkrechtelijke basis om 'onder

1. Begraven als vorm van rite

Achter de **begrafenisvormen** zit altijd een beschouwing over het **leven** en de dood. De teraardebestelling – de meest **gebruikelijke** wijze van begraven – kent vele variaties, waarbij de houding en de richting van het lichaam veelzeggend is. In het oude Egypte plaatste men het gezicht naar het oosten, de opgang van de zon, of naar het **westen**, de richting van het **dodenrijk**. Bijna altijd wordt het eigen **land**, de **geboortegrond** of het **familiebezit** als meest wenselijke plaats van begraven gezien. Thuis kunnen de ritens

ten behoefte van het voortbestaan van de doden uitgevoerd worden en blijft de geest van de dode 'onder de levenden'.

Naast de teraardebestelling komt de bijzetting in de openlucht voor, soms om het lichaam opzettelijk ten prooi te geven aan de wilde dieren of de ontbinding, soms om de grootst mogelijke vrijheid te garanderen voor de ziel. De waterbegravenis (zoals op schepen meestal gebruikelijk is) wordt weinig toegepast. De Vikingen kenden echter de gewoonte de lijken in open boten de zee op te sturen. In moerasgebieden van Zuid-Irian-Jaya legt men de lijken op stellages boven het water. De bewoners verlaten dan die begraafplaats.

De vuurbegravenis bij de Hindoes heeft een religieuze betekenis. Bij natuurvolken verbrandt men soms de lijken om iedere magische actie met de stoffelijke resten uit te sluiten. Christenen belijden dat het lichaam terugkeert tot aarde (stof) en niet tot as. Vandaar dat zij een uitgesproken voorkeur hebben hun doden in de aarde te begraven.

2. Bedoelingen van de begrafenismethoden

Uit oude voorstellingen is op te maken dat personen na hun dood op een of andere wijze voortbestaan in hun graf. De bekende grafgeschenken die over de hele wereld gevonden zijn, geven aan dat men meende in het graf een zeker bestaan te hebben. Laat de doden in het graf het goed hebben! Andere voorstellingen komen ook voor. De doden hebben een etherisch lichaam of een geestelijk leven, waarbij het lichaam achter blijft (als mummie) of vergaat. De lijkverbranding heeft in elk geval óók de intentie de scheiding tussen lichaam en ziel snel en doeltreffend tot stand te brengen. De indische vuurgod Agni bewerkstelligt dat de dode zal opstaan tot de goden. De vuurbegravenis heeft óók als achtergrond dat de doden

verhinderd wordt als spookgestalte terug te keren naar de levenden. De Aboriginals in Australië voeren hierbij vele rituelen uit met de overledenen: de schouders worden dicht op de borst, de buik en longen met stenen gevuld als voorzorgsmaatregel om terugkeer met kwade bedoelingen te voorkomen. Misschien is een oud joods gebruik ook in die zin te verstaan. Het lijk wordt met de voeten naar voren weggedragen, zodat hij de weg terug niet meer herkent!

3. Begraven in de Bijbel

Het aantal resten van overledenen in de uitgehouwen graven in het land Kanaän die ontdekt zijn, is niet groot. Gelet op het geschatte totaal van de bevolking en de duurzaamheid van de in de rotsen uitgehouwen graven van de twaalfde tot de zesde eeuw voor Christus, moet geconcludeerd worden dat het bijzetten in uitgehouwen graven eerder uitzondering dan regel was. Reden zal ongetwijfeld geweest zijn de kosten. Het is onduidelijk of de grafkamers met ronde of vierkante vorm en meerdere vertrekken, ook geruimd zijn. In de ruïneheuvel van de stad Lachis zijn in graf 120 vijftienhonderd lijkbestellingen geteld, hetgeen kan samenhangen met de ramp die zich bij de belegering van de stad voltrok. Vele graven zijn geroofd, maar soms zijn de grafgeschenken nog aanwezig. Het is moeilijk uit te maken of de Israëlieten ook grafgeschenken meegeven aan de overledene in het graf. Deut 26,14 zinspeelt op de mogelijkheid dat zoiets kon gebeuren. Impliciet wordt genoemd dat het niet naar de wil van de Here is om geschenken aan een dode te geven (vgl. Jezus Sirach 30, 18. In Tobias 4, 17, wordt geadviseerd je brood op het graf van de rechtvaardigen te leggen en niet op dat van de goddelozen).

Uit het Oude Testament zijn een veelheid van begrafenismethoden bekend, met name uit de geschiedenis

van de koningen. Daar blijkt al de gewoonte van het neerleggen van het lichaam in het familiegraf ('bij zijn vaderen te ruste gaan', 1 Kon. 14, 31). Van ouder tijd is de begravenis in het familie-graf bekend, zoals Abraham, Gen. 25, 8-10. Uit de profetie van Jeremia is de 'algemene begraafplaats' voor het gewone volk bekend, Jer. 26, 23. Van Absalom staat vermeld dat hij nog tijdens zijn leven een steenzuil oprichtte voor zichzelf als gedenkteken, want zei hij: 'ik heb geen zoon om de gedachtenis van mijn naam te bewaren', 2 Sam. 18, 18. Omdat die gedenkstijl door hem is opgericht met de bedoeling zijn naam voor het nageslacht te bewaren, kunnen we denken aan een soort mausoleum. Absalom heeft de steenzuil nog tijdens zijn leven opgericht om als laatste rustplaats te dienen. Absalom kreeg wel een gedenkteken, maar het was een grote steenhoop die opgericht werd op de plaats waar hij de dood vond. 2 Sam. 18, 17.

4. Riten rond de begravenis

Vader Jakob moet van de Here naar Egypte trekken en Hij voegt eraan toe: 'Jozef zal u de ogen indrukken', Gen. 46, 4. Jakob is door Jozef gebalsemd om het latere vervoer naar het beloofde land mogelijk te maken, Gen. 50, 1-3. Jozef werd gebalsemd en in Egypte in een kist gelegd, om dezelfde reden, Gen. 50, 26. We krijgen de indruk dat die wijze van lijkbezorging meer te maken had met de uitdrukkelijke wens van de overledenen in verband met de land-belofte dan met een algemeen verbreide gewoonte bij de begravenis.

Het balsemen met olie en aromatische kruiden was gebruikelijk bij de Joden, Mat. 27, 59v; Joh. 19, 39v. Daarbij werd het lichaam gebonden in grafdoeken, Joh 11,44. Deze wijze van balsemen zal nauwelijks een mummificerende werking gehad hebben.

Gebruikelijk **was** de uitroep van de **korte** dodenklacht, Jer 22, 18. Soms **wordt** de langere **dodenklacht** genoemd, 2 Sam. 1, 19-27 en 2 Sam. 3, 33v. De **dodenklacht** werd mogelijk op het graf uitgesproken, of **vóór** de begrafenis plaats vond. De **gebruikelijk** rouwtijd is zeven dagen.

Als we de gebruiken van rond de begrafenis zien, dan valt het op dat de uitingen van het verdriet **aanmerkelijk** kunnen **verschillen**. Het verscheuren van de kleren, Gen. 37, 34, kennen wij niet als zodanig, maar het dragen van een **rouwgewaad**, 2 Kon. 6, 30 is bij ons niet onbekend. **Ook** al is het een symbolische rouwband om de arm.

Wat vreemd kijken wij aan tegen het afleggen van hoofd- en voetbedekking en het verhullen van de baard, Ez. 23, 17. Wij merken eraan dat de uitingen van rouw per cultuur **aanmerkelijk** kunnen verschillen. Het afscheren van hoofd- haren en baard gold als een speciale **uiting** van diepe rouw, Amos 8, 10. Niet alleen in Israël **kwam** zelfverwonding voor, Jer 16, 6. We vinden dat ook bij **de** volken. Een bekend voorbeeld van **verminking** is de **vingerkoot-mulatie** bij de Papoea's als teken van rouw en gebaar van **bezwering**. In vele culturen komt het **vasten** bij begrafenis- sen **voor**, waarbij een rouwmaaltijd om de nabestaanden te **troosten** niet in tegenstelling is, vgl. Jer. 16, 7.

We kunnen **voorzichtigheidshalve** wel **stellen** dat **voor** Israël de reden van de onreinheid **door** **lijaanra- kink** te maken heeft met de afwij- zing **van** de magische gebruiken met de lijken zoals ze bij de **volken** rondom Israël in zwang waren (Num. 19, 11; Lev. 21, 14.11). Het **heeft** 66k te maken met de heilig- heid van de **God** van Israël, de God die **lééft**!

Gebruiken rond begrafenis- sen kunnen veranderen. Steeds **zoeken** we

naar de diepere bedoeling van de ri- ten en gewoonten. Zo staan ook on- ze begrafenis-gewoonten voor on- ze aandacht. Wij kennen geen ker- kelijke begrafenis in de strikte zin van het woord. Er wordt **een** sa- menkomst gehouden, die wel in een **kerk** gehouden kan worden, maar niet **kerkeli- jk** is. Wij hebben **nadrukkelijk** vastgesteld in de KO dat er **geen** rouwdienst gehouden mag worden. En het is niet gebrui- kelijk om een gewone kerkdienst te houden. Wij doen echter wel veel om **onze** begrafenis- een christe- lijke karakter te geven. Wat maakt

het geheel van rit-ten rond onze be- grafenis tot een christelijke be- grafenis?

¹ Veel gegevens in dit deel zijn ontleend aan de bijdragen van diverse schrijvers in *TRE*, Bnd 3, Berlin/New York, 1980, p. 730-757, s.v. Bestattung. En ook uit: Vittorio E. Maconi, 'Van & wieg tot het &': in: V.L. Grotanelli, red., *Sesam Het leven der vol- ken*, Baarn 1969/1970, deel 10, p. 89-126.

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Als brand-, storm- of andere

schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemid- deld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge

verzekeringmaatschappij. En dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeen- schapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk

gesprek met één van onze adviseurs.

Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

donatus

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus n.a., Postbus 5055, 5201 GB 's-Hertogenbosch, tel 073612 2166

CALVIJNS INSTITUTIE EN ONZE 'INSTITUTEN' 2

C. Trimp

Achtergronden

Vorige week spraken wij over de onmisbare instrumenten die aan de kerk ter beschikking moeten staan met het oog op haar toekomst: *confessies, kerkorde, liturgieën, leer-onderwijs en de daarbij behorende hulpmiddelen.*

De kerk der eeuwen kan niet leven van de sterke verhalen over één begaafde voorganger. Wij zagen dat wij al de genoemde maatregelen zouden kunnen beschouwen als door mensen verzorgde en geregelde maatregelen en/of ordeningen. Het meest sprekende voorbeeld is de *ambtelijke structuur* van het zorgen voor de gemeente. Die structuur is door mensen geformuleerd en geregeld, maar het is de Heilige Geest, die ons in de Bijbel de wijsheid daartoe heeft geleerd. De kerk heeft altijd beseft dat de Bijbel ons *zeer* duidelijk aanspreekt over deze door de Geest van Christus gegeven 'ordering'. Artikel 30 NGB is daarvan een treffend bewijs, alsmede de 'instelling' van de sacramenten (art. 33 NGB; Zondag 25 HC, vr. 68). En Luther heeft al heel vroeg (in 1530) gesproken over het institutioneel karakter van het predikambt (*Augsburgse Confessie*, art. 5). Wanneer wij het geheel van dergelijke verordeningen, afspraken, regelingen en maatregelen overzien, treft het ons dat dit geheel van 'instituten' niet altijd met dankbaarheid is ontvangen en begroet. Eerder viel daaraan minachting of wantrouwen ten deel, in sommige fasen van de kerkgeschiedenis. Immers, een confessie is slechts

een confessie en onmiskenbaar 'mensenwerk' en een kerkorde is toch ook slechts een tamelijk willekeurige verzameling menselijke maatregelen. Ongetwijfeld zijn er na Calvijns sterven gigantische leerstellige verhandelingen gepubliceerd, met name ter verdediging van de *reformatische* leer. Maar deze indrukwekkende en voor onze generatie vrijwel onleesbaar geworden producten, hebben in onze mond de naam gekregen van 'scholastiek'. En 'scholastiek' wil zeggen: schoolse verhandelingen, waarin de levende leer van de Heilige Schrift is gereduceerd tot taaie, *dorre* wetenschap, vol menselijke spitsvondigheden. Onze generatie verlangt naar andere lectuur. Al deze laatdunkendheid laat zich samenvatten in een hautain en verachtelijk spreken over dergelijke historische producten. Ook al stemt men toe dat de kerk niet kan leven van de glorie van vroeger of van de inspiratie van dit moment – men aarzelt niet om te zeggen dat al deze zgn. 'instituten' tenslotte slechts de 'uitwendige' kant van het kerkelijk leven betreffen en even zovele verleidingen tot 'veruitwendiging' van de dienst van God bij zich dragen. Gaat u maar na: 'Confessies' kunnen zómaar leiden

tot *confessionalisme*, letterknechterij, routine in het geloof, *intellectualisering* van de leer, *alsof* het geloof in de inhoud van de Heilige Schrift een louter verstandelijke zaak is.

Door mensen uitgedachte kerkordes worden snel instrumenten voor mensen-heerschappij en verleiden mensen tot formalisering van de samenleving van de kerk. En dan wordt de kerk een levenloze bedoeining, waaraan iedere warmte en liefde ontbreken.

Tuchttoefening kan snel ontspreiden in het toepassen van hanteerbare regeltjes en verloopt vervolgens in een bureaucratische en formalistische bejegening.

Dogmatiek valt vaak ten prooi aan de letterknechten en de scherp-slijpers.

Liturgieën drukken alle spontaneiteit uit de eredienst weg.

Catechisatie onttaardt al spoedig in het inpompen en van-buiten-ieren van een aantal 'waarheden'. Dat is wat je noemt: 'dode orthodoxie'! Uiteindelijk fungeren al deze 'instituten' van de kerk als instrumenten van dodelijk conservatisme en zij helpen mee om het kerkelijk samenleven uit te leveren aan de 'veruitwendiging'.

It zijn geen spookverhalen; dit zijn duidelijke lessen van de kerkgeschiedenis.

Veruitwendiging?

Wij weten ons verplicht op dit moment door te spreken over de bittere klacht van de 'veruitwendiging'. Het is wonderlijk gegaan met dat woord 'uitwendig'.

Wie wel eens een stukje proza van Luther heeft gelezen, weet met hoeveel dankbaarheid en enthousiasme

Luther kon schrijven over het *uitwendig* karakter van het Woord van God, van de prediking en van de beide sacramenten.

Luther hoorde in dat woord 'uitwendig' een dankwoord voor God. God is *zóver* gegaan dat Hij zijn onzichtbare genade in Christus *ons* voor ogen *stelt*, in onze *oren* doet klinken, met onze zintuigen *doet* zien, tasten, proeven.

De genade komt niet uit *Óns* hart tevoorschijn; zij komt van buiten, ja van zeer ver, naar *ons* toe. *God* komt *ons* zo dicht tegemoet, dat Hij zijn liefde als 't ware tastbaar en aanwijsbaar maakt.'

Tegenover dit positieve spreken over het uitwendig karakter van Gods genadig handelen, staat het negatieve gebruik: denkt erom, dat de tekst van de *Bijbel* of van de preek 'slechts uitwendig' is. Het 'eigenlijke' heb je nog niet, *wanneer* je de Bijbel leest of naar de preek luistert.

U *merkt* het: 'we1 degelijk' uitwendig is *geworden* tot 'slechts' uitwendig! *Dat* is nu het verschil tussen de Reformatie en de geestdrijverij van de *Dopersen*. Het werk van de Geest is *immers* verborgen en innerlijk, een zaak van het hart, *het gemoed*, de beleving en de bevinding.

Dit bleek ook het verschil tussen de *reformatorische* en de (solistische en personalistische) *piëtistische* vroomheid.

Wie het lange, droevige verhaal van de geschiedenis omtrent de verhouding van 'orthodoxie' en '*piëtisme*' tot zich laat doordringen², zal gaan beseffen hoeveel verwoesting het verwijt van de 'veruitwendiging' heeft aangericht.

Is er dan *geen* 'veruitwendiging' of 'dode orthodoxie'? Wel degelijk. Wij kunnen elkaar daarvoor nooit teveel waarschuwen. Maar daarna hangt het *er* maar vanaf, *welke remedie* wij daartegen aanbevelen. Laat ik op dit moment mogen *volstaan* met een voorbeeld. Wie op *zijn* trouwdag niet beseft dat hij liefde en *trouw* moet investeren in het instituut 'huwelijk', zal al *spoe-*

dig zijn huwelijksrelatie zien verschrompelen.

Wie dan *vervolgens* zich tegen de *mislukking* van de relatie wil beschermen door het *huwelijksinstituut* af te schaffen, *zeggende* dat dit instituut slechts 'uitwendig' *k*, spreekt in *groot* onverstand. Zijn laatste dwaasheid overtrofde eerste.

Kwade dilemma's

Het viel ons op, dat wij juist in verband met *onze* 'instituties' gewaarschuwd worden *voor* dualisme in *ons* verstaan van en spreken over (de aard van) de *kerk*.³

Hoe vaak gebeurt het niet, *dat* de *één* onder 'kerk' verstaat de kerk-als-organisatie, met al haar praktische kerkordelijke afspraken, terwijl de ander de voorkeur *geeft aan een denken* over 'kerk' als *woonplaats* van de *Geest*, die levend maakt en harten zoekt en met liefde vervult?

Toch is hier een valse *tweedeling*, een ongegrond dualisme, een onoplosbaar dilemma.

– De kerk als kerkordelijke organisatie zou de reële kerk zijn: de *kerk* met haar strijd, aanvechtelingen en risico's, haar gebreken, tekortkomingen, inclusief alle praktische tegenmaatregelen en medicijnen, die daartegen nodig *zijn*.

– De *kerk* van de Geest daarentegen *vertegenwoordigt* de ideale *kerk*, de *kerk* in haar schoonheid, het begin van de eeuwige vreugde.

Tegen deze dilemmatiek moest *Kuyper strijden*, toen hij *opkwam* tegen de idee dat de (door mensen opgestelde) confessie permanent gereviseerd behoort te worden (de 'revisie-legende'). In deze lijn lag het verzet van ons voorgelacht in de jaren '20 tegen de 'ethische' theologie *rondom* dr. J.G. *Geelkerken*.

Dit was stellig *ook* een van de motieven van K. Schilder, toen hij zonder ophouden protesteerde tegen het dilemma van zichtbare en *onzichtbare* kerk.

Vermoedelijk blokkeert deze dilem-

matiek ook menige *samenspreking* met het oog op het hervinden van de kerkelijke eenheid van gereformeerde belijders.

Wat bedoelen wij met onze 'hantering' van de belijdenis omtrent de kerk in de NGB? Is dat een hantering 'naar de letter' of 'naar de Geest'? – zo vragen de Christelijke *Gereformeerden* ons. Wat willen wij eigenlijk met dat *Onderteekningsformulier* voor de ambtsdraggers? Is dat een *juridisch-formele* of een geestelijke binding? – aldus een vraag van de Nederlands *Gereformeerden*.

Naar mijn overtuiging zullen alle *samensprekers* er goed *aan* doen het achterliggende (*door* het piëtisme aangewakkerde en in de evangelische beweging herleefde) dilemma te *ontmaskeren*. Want ook in onze belijdenis-hantering en onze *ambtsbeloften* zullen wij liefde en trouw moeten investeren, willen wij niet zelf ten prooi vallen aan 'veruitwendiging' van onze *kerkelijke* akkoorden.

Conclusie

Laat ons terugkeren tot het onder-richt van Calvijn in diens Institutie. Dáár worden wij *beschermd* tegen het doperse 'enthousiasme'. Dáár leren wij dat 'vroomheid' niet bij de 'leer' bij-komt, maar in de 'leer' begrepen is.

Dáár wordt ons (met name in *boek IV*) de weg gewezen naar een *broederlijk* en dus kerkelijk omgaan met onze 'instituties'. Calvijn was het piëtisme ver *vooruit*.

Daarom is zijn stem in staat ook ons aan het eind van de twintigste eeuw te bereiken.

¹ Uitvoerder schreef ik hierover in de feestbundel voor prof. J. Kamphuis, *Bezielde verband*, Kampen 1984, 220-230. Zie ook H. Lieberg, *Amt und Ordination bei Luther und Melancthon*, Göttingen 1962, 273, 285 vv.

² Zie M. Greschat (ed.), *Orthodoxie und Pietismus*, Stuttgart (1984) 1993 [Band 7 in de serie *Gestalten der Kirchengeschichte*].

³ Zie H.E. Todt in *TRE*, Band 16, p. 213, 2-8 en 219, 35vv. Deze schrijver spreekt van 'Rechtskirche' en 'Geistkirche'.

⁴ Zie mijn *Betwist Schriftgezag*, Groningen 1970, 78 w.

HET EVANGELISME VAN FABER STAPULENSIS – merkbaar tot in de Nederlanden (16e eeuw)

Boekbespreking

De geschiedschrijving over de periode die *voorafgaat* aan de Reformatie van Luther, Zwingli, Bucer en anderen – hier gerekend vanaf plm. 1500 – levert soms 'zomaar' een aantal verrassingen op. Niet alleen van de werkgroepen die aan verschillende theologische faculteiten en universiteiten bezig zijn om de 'laatste stukjes van de grote legpuzzel' op te zoeken en hun plaats te bepalen. De verrassing komt soms ook van solisten en amateurs. Met betrekking tot het hier te bespreken boek komt dat van iemand die zich door stugge zelfstudie steeds verder heeft weten in te graven in de problematiek(en) van de pre-reformatietijd, nl. br. T.D. Bouma te Voorthuizen. Een van zijn eerdere pennevruchten was het boek *Wegwijs in de Reformatie*, handelend over Gerard Verstege uit Garderen (in 1992 in de R.B.-serie verschenen), dat ook nog vergezeld ging van een tekstweergave van een werk van deze Veluwse hervormer uit de 16e eeuw.

Ook door de onlangs publiek gemaakte studie van Bouma wordt hei ons nog eens weer duidelijk gemaakt dat de Reformatie niet een geheel onverwacht gebeuren was, een plotselinge breuk binnen de toenmalige christenheid. Trouwens, wanneer was die breuk er precies?

Er blijkt zich heel wat te hebben voorgedaan in de voorafgaande decennia, wat de overgang aangeeft tussen middeleeuwen en hervorming. We krijgen bij nauwkeurig onderzoek een nieuw en dus scherper zicht op de verschillende 'voorlopers' van de Reformatie, die elk voor zich een stap markeerden die de weg baanden voor de nodige

hervorming van de kerk.

In het boek van Bouma valt het licht op *Jacobus Faber Stapulensis* (plm. 1450-1536) – ook wel Jacques Lefèvre d'Étaples – een Franse geleerde met een tot nu toe niet zo bekende uitstraling in West-Europa. De laatste Nederlandstalige publikatie dateert van 1954 en was geschreven door de Groninger kerkhistoricus prof. dr. W.F. Dankbaar, getiteld 'Op de grens der Reformatie: de rechvaardigingsleer van Jacques Lefèvre d'Étaples' (herdruk in de bundel *Hervormers en Humanisten* (Amsterdam 1978).

Dankbaar noemt hem daar een 'eenzaam man', die in de deuropening naar de reformatie heeft gestaan, maar de deur zelf niet is doorgegaan.

Deze Franse humanistische hervormer sprak zich al in 1512 (!) in zijn Commentaar up *de brieven van Paulus* uit voor reformatie. Zijn oproep keerde zich met name tegen de allegorische bijbeluitleg. Het bezorgde hem een scherpe veroordeling wegens ketterij. Evenwel zonder dat dit leidde tot een breuk met Rome. Toch mogen we Faber Stapulensis vooral door zijn bijbelvertaling (1528) zeker beschouwen als een voorloper van Johannes Calvijn. Faber stierf toen Calvijn zijn *Institutie* voor het eerst uitgaf.

Evangelisme

Een nooit erg populair geworden aanduiding voor die pre-reformatische periode is de kwalificatie 'evangelisrne'. Bouma hanteert deze term desalniettemin en wijst er in alle bescheidenheid op dat de Franse kerkhistoricus uit de eerste decennia van deze eeuw, Imbart de la Tour, de term heeft bedacht. An-

dere wetenschappers, zoals B.J. Spruyt, kiezen de laatste jaren ook steeds meer voor deze karakterisering. Wat wordt er mee bedoeld? Het gaat bij 'evangelisme' om een geestelijke houding die enkel en alleen met de *zuiver-evangelische* waarheid over Christus' verlossingswerk wil rekenen. Dat houdt dan onder meer in dat de roomse leer van de goede werken onder fundamentele kritiek komt te staan! Maar evangelisme betekent vervolgens óók dat het door Christus ingestelde avondmaal op een hernieuwde, zuivere manier moet worden gevierd. En daarmee valt de torenhoge sacramentele macht van Rome, hier inzake de leer van de transsubstantiatie, onder de slopershamer. Christus komt in dit evangelisme weer centraal te staan. En is dit geluid niet kenmerkend geworden voor heel de Reformatie? Het is de verdienste van Borna dat hij deze betekenis duidelijk in het licht heeft gesteld. En dat het levenswerk van zijn hoofdpersoon, Faber Stapulensis, hiermee voor een belangrijk deel is te karakteriseren. Over de persoon van deze reformatie-voorloper wordt in beknopte vorm de nodige informatie verstrekt. Zijn plaats in de wetenschappelijke en theologische wereld wordt goed aangegeven. Een vergelijking met Erasmus blijft daarbij vanzelfsprekend niet uit. Ook schetst Bouma de historische bronnen waaruit Faber Stapulensis heeft geput, m.n. Chrysostomos en een enkele theoloog uit de Karolingische tijd (bij wie we ook een kritische houding aantreffen tegenover de leer van de transsubstantiatie). Fabers invloed in de Duitse wereld is duidelijk merkbaar bij Martin Bucer en Johannes

Oecolampadius, ook wel enigszins bij Philippus Melancthon, maar heel weinig bij Martin Luther.

Invloed in de Nederlanden

De uitstraling naar de Nederlanden is minder duidelijk in de zuidelijke, dan wel in de noordelijke gewesten. Daar zijn de *Broeders des Gemeenen Levens* verantwoordelijk voor de voedingsbodem van het evangelisme. Er zijn – via de soms nog te herleiden verspreiding van bepaalde boeken – in het begin van de 16e eeuw dunne lijnen te trekken vanuit het Frankrijk van Faber Stapulensis naar de kringen van hen die in de noordelijke Nederlanden eensgezestes zijn met de *Avondmaalsbrief* van Cornelis Hoen. En daar raken we aan een van de centrale documenten die de begintijd van de Reformatie in de Nederlanden aankondigen. En ieder die ook maar iets weet van de 'Wirkungsgeschichte' van deze Brief (m.n. bij Huldrych Zwingli en Martin Bucer) zal beseffen dat we met een terugkoppeling naar iemand als Faber Stapulensis een bijzonder interessante historische draad te pakken krijgen. Het besef hiervan brengt Bouma tot de wens dat men in Nederland alsnog aan Cornelis Hoen de ere-naam van 'lux reformationis' gaat toekennen.

Ontdekkersvreugde

Bouma's speurtochten – hij reisde heel wat archieven af in West-Europa – leveren ook de vreugde van het ontdekken op. Een van die vondsten wil ik de lezers van ons blad niet onthouden. Het betreft niemand minder dan HINNE RODE, de man die begin 1520 – nog fungerend als rector van het Utrechtse fraterhuis – op verzoek van Cornelis Hoen de Europese reformatoren heeft opgezocht om hen de *Avondmaalsbrief* te laten lezen. Wie schetst m'n verwondering dat de oplossing over de tot nu toe onbekende afkomst van Hinne Ro-

de zo simpel lijkt? Want deze 'Friese' Hinne Rode (of Rhode, of Ioan Rhodius Phrisios – zo in een brief van Capito) mag volgens Bouma in gewoon Hollands Johannes van Roden heten en is dan ook 'gewoon' afkomstig uit het Drentse dorp Roden. Daar is Hinne zeer waarschijnlijk onderwezen in de vleek Terheyl (tussen Roden en Leek gelegen) waar toen een schoolje was gevestigd van het zeer beroemde klooster van Aduard. De plaats Roden en wijde omgeving stond toen onder gezag van de adellijke familie Van Ewsum die over meer gebieden in 'Friesland' (= heel noord-Nederland) de macht uitoefende en goede relaties had met de Bernardijne kloosterbroeders uit Aduard. Met deze – door heel redelijke argumenten onderbouwde – vondst komt Brouna verder dan menig onderzoeker die tot nu toe over de afkomst van Hinne Rode zweeg. Men kwam hem na zijn beroemde reis langs de Europese reformatoren (met de *Avondmaalsbrief* van Hoen in de koffer) als geloofsvluchteling tegen in het Oostfriesse Norden, waar hij echter na het aan de macht komen van graaf Enno II werd afgezet wegens 'Zwingliaanse' gevoelens. Maar daarna raakte men zijn spoor soms ook al gauw weer kwijt. Bouma ontdekte ook dat Iohannes Rhode in het voorjaar van 1529 aan de universiteit van Rostock was gepromoveerd! (pag. 135/136)

In Marburg-1529

Het is tevens voor velen een nogal onbekend feit dat Hinne Rode als waarnemer namens de Oostfriesse kerken met z'n collega Hendrik van Rees – eveneens uit Norden – aanwezig was bij het grote reformatische godsdienstgesprek op het kasteel van Marburg tussen Luther en Zwingli en hun respectieve medestanders. Hieruit blijkt maar eens te meer dat ook de Nederlandse inbreng, zowel via de *Avondmaalsbrief* als via het werk van een waarnemer die noodge-

dwongen in Oost-Friesland vertoefde, in Marburg-1529 duidelijk meespeelde.

Een enkel kritisch puntje tot slot.

- Bouma noemt veel literatuur op pag. 143 vv., maar we komen er niet veel tegen uit de kring van gereformeerde historici die zich ook met deze zaken bezighielden. Al is het waar dat er in onze kring weinig onderzoek naar deze periode wordt gedaan, ik wijs toch graag nog op de uitvoerige bespreking die prof. J. Kamphuis gaf van de *Avondmaalsbrief* van Cornelis Hoen, eerst in *De Reformatie* (1967), later herdrukt in de bundel *Altijd met goed accoord* (Amsterdam 1973).
- Op pag. 105 vergist Bouma zich kennelijk even waar het gaat om de datering van Luthers terugkeer van de Wartburg; een ander foutje is de spelling van de naam Berkouwer (pag. 143).
- De stijl van Bouma, die zich met deze publicatie voor het eerst als B.S. (= 'Bachelor of Science') presenteert, is m.i. soms al te compact; daardoor is zijn gedachtengang niet altijd even vlot te volgen (bijv. pag. 62 bovenaan). Opvallend is ook dat de door Bouma gehanteerde spelling afwijkt van de nieuwste voorschriften! Maar o.k., hij schreef het boek nog in 1993 (zie het 'Woord vooraf'), toen de nieuwste spelling nog niet gold.

Deze opmerkingen betekenen echter niet dat we ook maar iets willen afdingen op de waarde van het hier gepubliceerde boek. Het is een belangwekkende bijdrage over de geschiedenis van de pre-reformatietijd! We wensen het een goed onthaal bij allen die belang stellen in de historie van de kerk van alle tijden.

N.a.v.: T.D. Bouma B.S., *Gerijpt voor Reformatie. Het evangelisme van Faber Stapulensis en zijn uitstraling tot in de Nederlanden*. Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen (z.j.) [1996], 156 pag., geïllustreerd. ISBN 90 6140 479 9. Prijs f 34,90.

DE VOLKSVERHALEN VAN DE INTELLECTUELEN EN HET WOORD

A.J. Verbrugh

B boekbespreking

Bij de herdenking van 50 jaar Vrijmaking in 1994 zei de onlangs geëmeriteerde godsdienstsocioloog prof. dr. G. Dekker dat het open contact van de gereformeerden naar de moderne wereld gaandeweg tot gevolg zal hebben dat zij dezelfde weg opgaan als veel leden van de 'synodaal-'gereformeerde kerken. Wij noemen die weg liberalisering of secularisering van je geloofsovertuiging. Het alternatief is dat je je als gelovige alleen maar in een streng geïsoleerde subcultuur van gelijkovertuigden beweegt (zoals in sommige 'bevindelijk' genoemde kringen gebruikelijk). Overigens sluit ook het strengste isolement niet uit dat er een eigen kweek van 'vlees en wereld' ontstaat. Maar in het volgende gaat het hierover nu niet.

Het alternatief van het isolement bevat uiteraard een element van waarheid. Wie als christen met God verbonden wil zijn, zal behoren tot de kerk van Christus die voorwaarden van geloof, levenswandel en confessie moet stellen. Dit markeert de scheiding tussen kerk en wereld.

Maar de kerkleden moeten niettemin voor hun natuurlijk bestaan, hun werk en deels door hun roeping dagelijks in de wereld verkeren. Als dit gebeurt binnen een aparte kamer van hun persoonlijkheid, waarbij de kamer voor Schrift en confessie tijdelijk op slot gaat, is de kans groot dat deze deur tenslotte voorgoed op slot blijft. Dan past het gehele leven zich aan bij

de westerse doorsnee-mens, bij Schrift- en confessie-verlatende familiesleden, het Algemeen Dagblad en RTL-4.

Controle van de volksverhalen van de intellectuelen

Daarom moet de kamer van geloof en kerk, van Schrift en confessie niet door een dichte deur worden afgesloten, maar door een tourniquet. Het gedachtengoed van geloof en kerk kan hierdoor wel de wereld in, maar omgekeerd kan het gedachtengoed van de wereld niet zo maar naar binnen. Dat gaat alleen langs een balie met controleurs, die de toegang van geval tot

geval beoordelen.

Wie is echter bij machte zo'n controleursfunctie te vervullen? Een eeuw geleden probeerde Abraham Kuyper dit, en hij hoopte dat de V.U. hem daarbij zou helpen. De controle is later echter minimaal geworden, al valt dit volgens prof. Dekker nog wel mee. Daarom laten wij met veel genoegen het boek met de vreemde titel Christendom onwijs?, dat bekwame hulp kan bieden bij het afwijzen van ondeugdelijk gedachtengoed, dat schriftuurlijk geloof en christelijk leven ondermijnt, liberaliseert en laat verdwijnen. De ondertitel is 15 wetenschappers over God, geloof en wetenschap. In 217 pagina's proberen 15 personen van verschillende wetenschappelijke discipline voor jongeren met een vwo-, havo- of vergelijkbare opleiding vragen te beantwoorden als: wat vind je van de 'big bang', de evolutietheorie, Gods toelating van het kwaad in de wereld, de gedachte dat alle godsdiensten gelijkwaardig zijn, enz. Deze vragen zijn eerst aan middelbare scholieren van de hoogste klassen voorgelegd en hun antwoorden dienden als leidraad voor de redactie en eindredacteur Arend J. van Vliet.

Van Vliet noemt het een uniek boek, en we beamen dit. Het geeft antwoord op levende reële vragen, die niet met doodoeners of schouderophalen kunnen worden afgedaan. Wie dat doet, bevordert het ongeloof. Ook moet niemand denken dat dit boek wel goed is voor jongeren, maar dat ouderen dit niet meer nodig hebben. De ouderen (inclusief kerkelijke ambtsdragers en christelijke journalisten) moeten de controleurs aan de balie kunnen zijn en de eerste kritiek en antwoord

We achten deze zaken voor jongeren en voor iedereen zo actueel, dat we niet **willen** volstaan met een algemene aankondiging van het werk **van** deze 15 auteurs uit de moderne wereld (prachtig dat ze **hieraan** wilden meewerken). Maar we willen ook meer gespecificeerd iets van hun visies doorgeven.

De sterrenkundige en wetenschap-
pelijk **projectleider** dr. *C.M. de Vos*
wijst erop dat je wel een model (zo-
als nu dat van de big bang) kunt uit-
denken om waarnemingen over
bijv. supernovae en uitdijende
melkwegstelsels beter voorstelbaar
te maken. Maar een model is even-
min werkelijkheid als een land-
kaart. Landkaarten zijn **symboliek**.
Ze zwijgen over veel belangrijke
kenmerken van het landschap. Om
het **echte** landschap te kennen,
moet je erin leven. Zo bevat ook **de**
theorie van het verleden van het
heelal meer **symboliek** dan Genesis
1. Bovendien kan De **Vos** zijn kin-
deren van zes jaar wel vertellen dat
God hemel en aarde schiep, maar
niet over **roodverschuiving**, achter-
grondstraling, **quasars** en **waarop**
die **kunnen** wijzen. De precieze
sterrenkundige gang van zaken is
niet het onderwerp voor de auteur
van Genesis 1, evenmin als doel en
zin van het heelal kwesties zijn
voor een sterrenkundige. De Vos
kritiseert sterrenkundigen die hun
wereld als een persoon met **bewust-**
zijn voorstellen. **Zij** praten bijv.
van de natuur die '**een goed** even-
wicht wil **bereiken**'. Maar alleen
God is bewust, niet de kosmische
natuur.

dat de theorie tot stand **kunt** door waarnemingen en feiten te combineren. Het gebeurde vaak dat nieuwe **waarnemingen** tot een wijziging van de theorie hebben geleid. Soms is de **theorie** moeilijk voorstelbaar, bijv. die van het dualisme tussen golven (elektromagnetisch, waarschijnlijkheid) en deeltjes (bijv. fotonen, elektronen). Gelijkenissen en **metaforen** zijn dan nodig. (Je **kunt** bijv. denken aan het beeld van een gespreide 'ladingwolk' voor één ondeelbaar **elektron**). Ook Jezus leerde **dikwijls** door gelijkenissen. De Utrechtse **theoloog-filosoof** dr. A. Vos herinnert eraan dat beroemde fysici zoals Nobelprijswinnaar J.D. van der Waals (1837-1923) bewuste christenen waren en daarvoor geen gespleten persoonlijkheid **moesten** bezitten.

De bioloog prof. dr. *J. Bruinsma* schrijft dat het leven niet door blind toeval kan zijn ontstaan, maar **alleen** door een bewuste Almacht. Er zouden 10^{80} atomaire deeltjes in **het** heelal zijn; **de** kans op het spontaan ontstaan van één klein eiwit (nog lang geen 'leven') hierin is 10^{-325} , **dus** praktisch nihil (blz. 79). Wel is er een evolutie bin-
nen **één** soort mogelijk (bijv. lei-
dend tot verschillende hondenras-
sen). Maar evolutie tot een andere
soort (zoals opgenomen in de oude
evolutietheorie) is **nooit** bewezen.
Er zijn nooit fossiele tussensoorten
gevonden. Mutaties leidden tot het
wegvallen van genwerking, meest-
al defecten, niet tot passende verrij-
king.

1 nov. (Duitse editie) dat de paus in een **brief** aan de pauselijke academie van wetenschappen schreef dat **een** niet-materialistischemoderne evolutietheorie onafhankelijke **waarnemingen** in een onderlinge samenhang brengt, die meer is dan een **hypothese**. Maar al vindt het lichaam **van** de mens zijn oorsprong in organische materie die al vóór hem bestond; de 'geestelijke ziel' in hem is rechtstreeks door **God** geschapen. De fysische continuïteit die bij het onderzoek over evolutie wordt getoond, ondergaat bij het ontstaan van de mens **een** 'ontologische **sprong**', een discontinuïteit. Deze kan **geen** voorwerp van **natuurwetenschappelijke** waarneming zijn, maar valt uiteindelijk onder het **bereik** van de '**theologie**' en van de **Bijbel** die over het **mense-lijk** leven en het eeuwig leven bericht. Hiervoor **beroept** de paus zich op **Gen. 1 : 27, Joh. 1 en Deut. 8 : 3).**

De bioloog prof. dr. ir. *J.F.G.M. Wintermans* wijst op de vergaande pretenties van de evolutionisten over bijv. de oorsprong van de mens. Het publiek wordt geleerd dat we een product zijn van **moleculaire** biologie en genetica. Daarbij is leegte de **zin van het bestaan**, doof voor bijv. de schoonheid van muziek. Dit komt omdat God **niet** 'iets' is maar Iemand. De auteur betwist dat het de genen (DNA-strengen) zijn die door middel van agressiviteit seksuele activiteit van de mens hun voortbestaan **willen** garanderen. Moraal **zou** dan een middel **zijn** om deze krachten te beteugelen. Dit is een speculatief en gortdroog geloof dat staat tegenover het geloof in een Schepper die zegt

dat je Hem door zijn **mens** geworden Zoon als trouwe Vader kunt zien.

Natuurtoepassingen en geloofsleer

De scheepsbouwkundige prof. dr. ir. G. Kuiper schrijft dat de techniek er **is om** beperkte **zaken** te realiseren die de mensen graag willen (bijv. een schip **voor** transport). De mens beheerst zo situaties. Maar dit beheersen moet plaatshebben in afhankelijkheid van God. Als je denkt almachtig te zijn, stuit je op de negatieve gevolgen (vervuiling, uitputting, uit de hand lopen van ongelukken door schaalvergroting). De auteur citeert **prof. E. Schuurman's** waarschuwing tegen een Babelcultuur. De **technocraat** miskent deze afhankelijkheid **vaak**. De mens **wil** hoog zijn, **maar** God is hoog en de mens staat daaronder. Besef hiervan geeft de technicus meer roeping en maakt hem voorzichtig.

De Wageningse **econoom** prof. dr. ir. G. **van Dijk** prijst het vermogen en instrumentarium dat de **economie** heeft om economische en ecologische verhoudingen in de wereld te verbeteren. Toch heet **zij** vaak 'that dismal science'. Want ook help? ze om de ongelijkheid te vergroten tussen de **mensen** (sterk of **zwak**, intelligent of niet, goed opgeleid of niet). Rijkdom creëert

meer rijkdom, **armoede** leidt tot meer **moede**. De rijken tappen de natuurlijke hulpbronnen van de wereld af, **zoals** olie en ertsen. Ze vervuilen het milieu. In de oudtestamentische bedeling hielpen sabbats- en jubeljaar de conflicten te keren die hieruit voorkamen. Jezus vertegenwoordigde een nieuwe wereldorde: **door** godsdienstige dynamiek **wordt** de ongelijkheid gecorrigeerd (verg. Hand. 4 : 32). Ook latere bijbels geïnspireerde bewegingen probeerden de economie te **vernieuwen**, maar doorwerking van de zonde bij de mens maakt de tegenstand **groot**.

De **Utrechtse** medicus prof. dr. J. **Kreukniet** wijst op het verschil tussen een dier (aap) en de mens, die een geweten heeft, onbaatzuchtig **kan** liefhebben met **vrije wil** God lief **kan** krijgen. Door de zonde ontstond de **relatiebreuk** met God. Het grote aantal religies dat er in de wereld is, adviseert steeds hetzelfde: doe maar goed je k s t, dan zal God je misschien **weer** accepteren. Maar de enige **weg** die God verkoos is dat je zijn Zoon accepteert om door vereniging met Christus de **relatiebreuk** te herstellen. Dit eist dat je God heel oprecht **vraagt** om hulp **ten** einde hem te leren kennen.

De anesthesist drs. P.J. Lieveerse in de Rotterdamse **Daniel** den Hoedkliniek ziet veel kankerpatiënten en hun pijn en lijden. De vraag naar euthanasie is **reëel**. Maar ze is een **keus** tussen **zelfbestemming** en het volgen van God die ook het zesde gebod gaf. **Toen Elia zag** dat al zijn ijver op niets was uitgelopen, vroeg ook hij aan de Here om te mogen sterven. Maar de Here gaf

hulp. Het einde van de mens op aarde is **dikwijls** een worsteling met God die uitloopt op het aanbreken van een nieuwe morgen, waar geen pijn en verdriet **zullen** zijn, en waar **Jezus** wordt ontmoet.

Geschiedenis, relativisme en de geloofsleer

Voorzitter dr. R. Kuiper van de Vereniging van christen-historici **weerlegt** hen die de opstanding van Christus onwaar **noemen**. **Ais** het dode lichaam uit het graf **geroofd** zou zijn, had de doek die om Jezus' hoofd was aangebracht, niet in **een** rol terzijde gelegen. **Lucas** toont zich een serieuze geschiedschrijver (Luc. 1 : 3). Als nu veel getuigen worden genoemd aan wie **Jezus** na **zijn** opstanding zich meermalen heeft getoond, eenmaal aan 500 mensen tegelijk, **zou** elke rechter dit als getuigenverklaring van **Jezus'** opstanding aanvaarden en **beshuitten** dat dit op waarheid **berust**. De critici geven geen historisch-juridische tegenverklaring, maar **een natuurwettelijke**: Een **mens** kan niet opstaan uit de **dood**. Alsof **een** meestal geldige natuurlijke regel over **alles** beslist wat er tussen hemel en aarde bestaat. Terecht schrijft **prof. dr. W.J. Ouwe-neel**, onder meer bioloog, dat de **mens** zijn hart volgt, ergens op vertrouwt, hetzij bijv. op zijn verstand of een ander idool, hetzij op God (blz. 35).

De specialist Hebreeuwse en Aramese taal en cultuur dr. P.A. **Siebesma** bestrijdt de gratuite bewering dat het Oude Testament **weersproken** wordt door de resultaten **van** archeologische **vondsten**. Ten eerste

De Regenboog
Chr. Boek- & muziekhandel
Straatweg 158 13621 BW Breukelen
tel. 0346-265422

kan uit vondsten van duizenden jaren oud (bijv. scherven van **vaatwerk**) de religieus-politieke situatie nauwelijks worden afgeleid. Ten **tweede** is nog lang niet alles opgegraven. Pas in 1947 werden bij toeval de Dode **Zee-rollen** ontdekt. De joden **waren** uiterst precies met het doorgeven van teksten. Waren de andere **volken** ook zo precies? De calvinistische filosoof dr. R. van **Woudenberg** van de V.U. gaat in op de vraag waarom de goede, almachtige **God** het kwaad toelaat. Hij antwoordt dat moreel kwaad niet te onderscheiden zou **zijn** als er **alleen maar** moleculaire natuur en **geen** God **was**. En verder zou God de mens tot een robot hebben gemaakt als hij niet in staat was ook het kwade te doen. Maar de **Man** van Smarten deelt ons **menselijk** lijden **vanwege** het kwaad en leidt ons **naar** Gods **rijk**, waar **geen** kwaad meer is.

Rotterdams bouwkundige ir. **M.A. Ramani**, als **moslim** geboren op de **Westbank**, constateerde bij zichzelf veel zonden (onoprechtheid, oneerlijkheid, enz.). Maar hij **was** te arm om deze zonden door liefdegaven (goede werken) te compenseren. Ook **vergeeft** en bestraft volgens **Koranhoofdstuk 17 : 54** God wie Hij wil. Dit leek hem oneerlijken hard. Daarom ging hij geloven in Moeder Natuur, die **terminste** vaste **wetten** zou hebben. Het communisme dat zei op deze wetten te zijn afgestemd, **trok** hem aan. Maar **gegaan** naar **Roemenië** voor zijn studie, zag hij dat ook daar hardheid en gemeenschap heersten. Van een christen aldaar **leerde** hij echter dat God de mensen **wel** degelijk liefheeft en daarom zijn Zoon **zond**. Hij ging naar z.g. christelijk Nederland, dat nauwelijks christelijk bleek te **zijn**. Toch vond hij liefdevolle vergeving, blijdschapen vrede door de **weg** van Christus' evangelie te volgen **naar** God en door **zijn** Heilige Geest.

Zijn alle godsdiensten even waar, is de vraag **waarop** de Leidse culturele antropoloog dr. J.W. Bakker antwoordt. Zij **die** de vraag be-

amen, hanteren een innerlijk tegenstrijdig relativisme. In onze **postmoderne** tijd is dat **voor** velen geen bezwaar. **Maar** toch... **Zeker**, het relativisme maakt dat ieder zijn eigen **normen** en waarden **hanteert** (bijv. op het gebied van de seks) en dat je er niets van mag zeggen. Maar een godsdienst met een absolute **waarheidsclaim** achten zij niet gelijkwaardig aan hun **relativisme**. En in veel gevallen wijzen zij de natuurwetenschap aan als een **superieure** waarheid tegenover de godsdienst. In werkelijkheid kan relativisme alleen betrekking hebben op bepaalde culturele tradities. Daarom wilde **Paulus** **voor** de joden een jood en **voor** de Grieken een Griek **zijn** om hen voor Christus te **winnen**.

Verantwoording

In het Woord vooraf staat dat de auteurs geen verantwoordelijkheid dragen voor wat **hun collega-auteurs** in het boek **schreven**. Alleen de redactiecommissie neemt verantwoordelijkheid **voor** het geheel. We begrijpen **dat**. Zo kunnen de au-

teurs ook niet verantwoordelijk zijn voor de selectie (en soms inkleeding) van hun bijdragen in het **bovenstaande**. Ook volgden we een andere volgorde dan de redactiecommissie. Zij begint met **Van den Beukel** en eindigt met **Kreukniet**. We zetten ook **zelf wel** vraagtekens bij sommige (hier niet vermelde) passages in het boek. Maar we probeerden de ten voile verdiende interesse te wekken. Het boek is uitgegeven bij Kok **Voorhoeve** en de prijs is 25 gulden.

P.L. Los

Van gelijke beweging als wij

— over leren van-, omgaan met- en behandelen van mensen zoals wijzelf zijn —

In deze uitgave, het 24e deeltje van de serie **Pastoraal Perspectief**, behandelt de auteur diverse onderwerpen. De auteur, bekend om zijn heldere en treffende toonzetting, behandelt onder andere: hypnotherapie, valkuilen in de hulpverlening, intolerantie en rouwverwerking.

112 pagina's, ingenaaid, £ 16,50

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460AA Goes, Telefoon 0113-215591

M

meegelezen

De pit eruit en de glans eraf?

Credo, het blad van het synodaal Gereformeerde *Confessioneel Gereformeerd Beraad*, wijdde zijn november-nummer aan het thema *groeien in het geloof*. Prof. dr. K. Runia schrijft daar-in over het onderwerp *Waarom groeit mijn geloof zo weinig? Onze cultuur is in een stroomversnelling terecht gekomen. Dat brengt angst, onzekerheid en twijfel met zich mee. Niet alleen de cultuur, maar ook het geloof komen in een crisis.*

Nu is het echt **niet** voor het eerst dat dit gebeurt. Al aan het begin **van** deze eeuw schreef prof. dr. H. Bavinck: 'Twijfelzucht is de zielsziekte **van** onze eeuw geworden en sleept een reeks van zedelijke jammeren **en** ellende mee' (De *zekerheid des geloofs*, 1901, 8). Toch is er wel een aanmerkelijk verschil tussen 1901 en 1996. Bavinck dacht, toen hij dat schreef, met name aan de wereld buiten de kerk, al noemt hij nadrukkelijk ook de 'moderne' theologen van zijn eigen tijd. In zijn eigen kerk (de Gereformeerde Kerken) is op dat moment **nog** duidelijk sprake van een vasthouden aan de waarheid van Gods Woord en van het gereformeerde belijden. Hij wil zijn medegelovigen waarschuwen dat ze het **gevaar** van deze 'twijfelzucht' niet moeten onderschatten. Vandaag zijn ook velen in deze **kerken** aangetast door de secularisatie die vanaf de jaren zestig als een brede vloedgolf over de Westerse wereld en de kerken in het Westen is geslagen. De hele 'atmosfeer' van de secularisatie, gekenmerkt door vervreemding **van** God en van geloof en **kerk**, heeft bij veel gelovige mensen in onze tijd een belem-

merend effect op hun groeien in het geloof. Velen hebben het gevoel dat hun van alles wordt afgenomen, **zonder** dat er iets voor in de plaats komt.

De redactie heeft mij echter gevraagd vooral op *specifieke belemmeringen* in te gaan. **Ik wil dat** graag proberen **te** doen, maar moet er dan **toch** wel meteen op wijzen dat ieder mens uniek is en dat bij de een heel andere factoren een rol zullen spelen dan bij de ander. Het kan ook zijn dat dezelfde factoren bij verschillende mensen weereen andere rol spelen. De lezer zal dus zelf in de spiegel, die ik hem/haar ga voorhouden, **moeten** kijken en bij zichzelf nagaan welke van de genoemde factoren vooral **eigen** geloofsleven raken.

Wereldgelijkvormigheid

Dit zo langzamerhand ouderwetse woord komen we o.a. tegen in de NBG-vertaling van Rom. 12 : 2. 'Wordt niet gelijkvormig aan deze wereld'. Vroeger (en daar horen ook nog de jaren **vijftig** van deze eeuw bij) wisten **we** precies wat we daar onder moesten verstaan. Ouderlingen gingen bij wijze van spreken met een vast lijstje van verboden zaken op stap: dansen, **toneel**, bioscoop, lid zijn van neutrale organisaties en het lezen van neutrale kranten – het was allemaal verboden. En maar al te snel werd dan de conclusie getrokken dat iemand die zich aan deze verboden hield per definitie niet **wereldgelijkvormig was**. Nu wij daar vandaag op terugkijken, weten we **dat** dit **allemaal veel** te simpel **was**. **Wereldgelijkvormigheid** is niet een kwestie **van** een **aantal** uiterlijke dingen, **maar** een zaak **van** het **hart**. In de Groot Nieuws Bijbel worden de woorden

van Paulus m.i. veel accurater vertaald: 'Loop niet mee **in** het **gareel van deze wereld**'. Ik denk dat we vaak veel meer aan dat 'gareel' (letterlijk: het 'schema') gebonden zijn dan we onszelf realiseren. **Onze** hele cultuur is vandaag door-drongen van het individualisme en van de autonomie. Alles richt zich op het individuele 'ik' en dat 'ik' moet zelf maar uitmaken hoe het wil leven. Als dat 'ik' maar aan zijn trekken komt... De reclame speelt er voortdurend op in en **voor-** dat we het weten worden **ook** wij beheerst door de consumptiedrang, die karakteristiek is voor de hele Westerse **cultuur**.

De voornaamste **dingen** in mijn leven worden dan de dingen die mij **een** zekere status geven of die mijn status bevestigen: een mooi huis, een dure auto, vakanties in het buitenland (lieft een paar keer per jaar), enz.

Geen van al deze dingen is op zichzelf verkeerd of slecht, maar ze kunnen heel gemakkelijk de afgo-den worden die ik dien en dat gaat altijd ten koste van mijn dienen van God – ook al ga ik trouw elke zondag naar de kerk. In **zijn** boek *Is geloven moeilijker dan vroeger?*, wijst ds. J. Overduin erop 'hoe snel wij in het dagelijks leven denken in wereldse patronen, Roe wij onze beslissingen en **levensverhoudingen** laten bepalen door datgene waarin wij wél of geen zin hebben, door wat ons het voordeligste **is**, **wat** ons belang is, wat wij al of niet prettig vinden, wat men zegt, wat **men** vindt, wat men van ons verwacht in plaats van wat God van ons wil en verwacht' (100, 101).

Twijfel

Het **geloof** wordt **vandaag** ook in-

koudelijk sterk aangevochten. Veel mensen hebben last van twijfels. **Ook** dat is niet iets dat zich alleen maar in onze tijd **voordoet**. Bavinck had het in 1901 al **over** 'twijfelzucht' als een 'zielsziekte' **van** zijn tijd. Toch ligt het vandaag **anders** dan **vroeger**. In het verleden had de twijfel **vaak** een **subjectief** karakter. **Dan** ging het om vragen als: hoor ik er wel bij? Zijn de beloften van het evangelie wel voor mij? Vandaag heeft de twijfel veel vaker een **objectief** karakter. **Vandaag** worden heel wat mensen, **ook** in de kerk, geplaagd door vragen als: is het wel waar wat er in de Bijbel **staat**? Hebben we hier niet met een menselijk boek te maken dat over menselijke **ervaringen** uit vroeger dagen gaat? Zijn onze ervaringen niet heel anders? Vroeger stond het voor de meeste mensen, **althans** in de kerk, als een **paal boven water** dat God bestond. Vandaag stellen mensen in toenemende mate de vraag: bestaat God **eigenlijk** wel? **Volgens** veel wetenschappers is er immers geen enkele reden meer om te geloven **dat** er een God is die alles geschapen heeft en die **door** zijn **voorzienigheid** alles in stand houdt. **Onze** kinderen horen op de middelbare school al dat het heelal door evolutie ontstaan is en dat wij mensen het resultaat zijn van een lange ontwikkeling vanuit het dierenrijk. Die hele ontwikkeling is blijkbaar toevallig zo gelopen dat aan het eind de denkende mens (de 'homo sapiens') er uit kwam. **Een** andere veel voorkomende vraag is: waarom zou je God nog om genezing vragen, als je ziek bent? De moderne geneesmiddelen (zoals antibiotica) werken immers zonder bidden ook wel! (...)

'Boezemzonden'

Toch liggen de meeste en de grootste belemmeringen **voor** onze geloofsgroei vooral **in onszelf**, en dat wel op twee manieren: in wat we doen en in wat **we nalaten**. Bij het eerste denk ik met name aan het toegeven aan **bepaalde** zonden. Bij-

na iedereen van ons heeft last van wat we vroeger **boezemzonden** noemden. Dat zijn volgens het woordenboek van Van Dale 'lang gekoesterde, ingewortelde, zonden'. Ze zijn altijd heel persoonlijk en hebben bij ieder mens weer **een** eigen kleur. **Vroeger** waren we nog al eens geneigd om bij het **woord** **boezemzonden** met name aan seksuele zonden te denken. Dat hing samen met het feit dat sinds **Augustinus** de hele seksualiteit in de Westerse cultuur **iets verdachts** had **gekregen**.

Hiermee wil ik uiteraard niet **ontkennen** dat bij sommige mensen de **boezemzonde** best van seksuele aard kan zijn. De seksuele drift is een van de sterkste driften in ons leven. Maar die **persoonlijke** boezemzonde kan natuurlijk ook best van een heel andere aard zijn.

Zoals bijvoorbeeld arrogantie, of **vliegendheid**, roddelen, hebzucht, enz. Juist op dit punt moeten we allemaal maar eens **naauwkeurig** in onze eigen **persoonlijke** spiegel kijken!

Nalatigheid

De **grootste** belemmering zou **wel** eens kunnen liggen in de dingen

die we **nalaten**, dus: niet doen. We weten **allemaal** dat ons geloof **alleen** maar **kan** groeien als we ons openstellen voor de **Heilige** Geest en zijn werk. De Heilige Geest heeft veel pijlen op zijn boog, maar Bij doet zijn werk altijd in **samenhang** met Gods Woord. Bij dat Woord **kunnen** we, zoals **Karl Barth** terecht heeft opgemerkt, drie gestalten onderscheiden. Primair en centraal is het Woord dat God in Jezus Christus gesproken heeft. In Hem heeft God op zo'n manier tot ons gesproken dat wij nu werkelijk weten dat Hij er is en wat **voor** God Hij is. Alles komt bij het geloven **dan** ook **aan** op onze relatie met Jezus Christus. **Horen** wij werkelijk bij Hem? **Geloven** wij **ècht** in Hem? Dat wil **zeggen** **op** een heel persoonlijke manier? **Zijn** wij werkelijk bereid om ons kruis achter hem aan te **dragen**? Weet u, **Jezus** heeft ons nooit een gemakkelijk leven beloofd. **Tegen** zijn leerlingen zei Hij dat Hij niet gekomen was om vrede op **aarde** te brengen, maar het zwaard (**Matt.** 10 : 34). En dan legt Hij het zo uit: 'Wie vader of **moeder** liefheeft **boven** Mij is Mij niet **waardig**. Wie zoon of dochter liefheeft

ZENDING
DICHTERBIJ

Een Reeks over zending!

Dr. W. van Heest (red.)

'Beminden om der vaderen wil' *Over Israël en de zending*

160 pag., ing., f 17,25, nr. 4

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.
Postbus 25 - 4460 AA Goes - tel. 0113-215591

boven Mij is Mij niet waardig. En **wie** zijn **kruis** niet opneemt en achter Mij gaat, is Mij niet waardig. Wie zijn leven vindt **zal** het verliezen, maar wie **zijn** leven verliest om Mij, **zal** het vinden' (38, 39). Zijn wij **daar** **werkelijk** toe bereid?

Een tweede **gestalte** **waarin** het Woord **van** God tot ons komt is de **Bijbel**, die het getuigenis aangaande **Jezus** Christus bevat. Het Oude Testament wijst naar Hem vooruit, **het** Nieuwe Testament wijst naar Hem terug. Zonder de Bijbel zouden we maar heel weinig van God en **van** het Woord dat Hij in Jezus sprak, weten. Welke rol speelt **dit** geschreven Woord **in** ons leven? We lezen het misschien bij de **maaltijd(en)**, maar lezen we het op de juiste manier? **Lezen** we het als **een** persoonlijke brief, **die** aan **mij** persoonlijk **gericht** is?

De derde **gestalte** **waarin** het Woord tot ons komt is de **verkondiging van het Woord**. **Die** vindt plaats **in** de 's zondagse eredienst, maar komt ook in allerlei andere **vormen** tot ons: bijv. via een **meditatie** in de krant, of een preek op de radio, of het zingen van geestelijke liederen op de TV. Het kan ook tot ons komen via een gesprek of een **boek**.

Een **van de grootste** belemmeringen voor onze **geloofsgroei** is dat al deze dingen **in** **gemakkelijk** tot pure **gewoonte en routine** kunnen worden. Ze krijgen iets 'automatisch'. Ze 'doen' ons niets meer, zeggen **we dan**. Ja, zo zijn wij nogal eens geneigd om het te zeggen. In werkelijkheid ligt het heel anders. Wij zijn niet alleen maar een lijdend voorwerp, dat het **niet** kan

helpen als er niets gebeurt. In **werkelijkheid** is het net andersom. **Wij-zelf** doen niets met het Woord. Het ligt niet aan Hem **die** het Woord is, het ligt **niet** aan de **Schrift**, het ligt niet aan de **preek**, maar het ligt aan **mij**! Zoek ik Christus en **stel** ik me open voor zijn **Geest**? Bid ik om verlichting door de Geest, voordat ik de Bijbel open? Ga ik met een open hart naar de kerk en laat ik het gepredikte woord werkelijk bij mij binnen? Of denk ik eigenlijk dat ik het **allemaal** wel weet en dat wat ik doe niets anders is dan een **herhalingsoefening**?

'Schaars'

In 1 **Samuël** 3 : 1 staat een opvallende uitdrukking: 'Het **woord** des Heren was **schaars** in die dagen'. Waar lag dat aan? Aan **God**, **die** er geen **zin** meer in had om zich te openbaren? We **weten** wel beter. Het lag aan de zondige duisternis in het **centrum** van **Israël's** religie: de tabernakel te Silo. De hogepriester Eli was niet alleen oud, maar de pit **was** ook uit zijn geloof verdwenen. Hij gaf wel een vermaning aan **zijn** twee **zonen**, Chofni en **Pinechas**, die bij het brengen **van** de offers niet alleen de mensen maar ook God bestalen, maar hij liet ze verder hun gang gaan. Het gevolg van dit alles was dat de mensen die kwamen om te offeren 'het offer aan de Here gering gingen achten' (2 : 17). In zo'n situatie is het natuurlijk geen wonder dat God zich terugtrekt en geen boodschappen of gezichten meer geeft. En toch laat God dit volk, waarmee Hij op de Sinaï een uniek en eeuwig verbond gesloten heeft, niet los. Bij **begint** opnieuw helemaal weer op-

nieuw met een kleine jongen die als een klein knechtje van Eli in het heiligdom bezig is. Midden in de nacht roept **Hij** hem: 'Samuël, Samuël!'

Is dit misschien ook **het** probleem van onze tijd? Dat we als leden van de kerk zo 'gewend' **zijn** aan het evangelie dat de glans eraf is? Maar is het dan een wonder dat **ook** de glans van ons geloof verdwijnt? Als ons **geloof** zwak is als een flakkerend kaarsje, dan ligt **dit** nooit aan God, maar dan moeten we in de spiegel van het Woord naar onszelf kijken. En **we moeten** gaan bidden:

Kom, *Heil' ge Geest, Gij vogel Gods,*

daal nederwaar Gij wordt verwacht.

Verschijn, Lichtengel, in de nacht van onze geest, verward en trots.

Hoor, Heil' ge Geest, wij roepen U!
Kom, wees aanwezig in het woord;
wek onze geest, opdat hij hoort,
wek ons tot leven, hier en nu.

(Ad den Besten, Gez. 250)

UIT DE KERKEN

Beroepen te Bussum-Huizen: J. W. Roosenbrand te Putten.

Aangenomen naar Breda: R.R. Roth, kandidaat te Kampen.

Promotie

Woensdag 11 december jl. is aan de Theologische Universiteit drs. W. Gugler **gepromoveerd** op een proefschrift, getiteld, *Jehu und seine Revolution*, Promotor was prof. drs. H.M. Ohmann.

Rectificatie

De auteur van Samenleving in het nummer van 14 december jl., was niet J.A.C. Slump, maar D.A.C. Slump.

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 026-3333169

Het hotel waar mevrouw zich UIT
en meneer zich THUIS voelt
Fam. Van der Straaten

